

Nederland moet het weer gaan verdienen

duurzame groei door ondernemerschap

Nederland moet het weer gaan verdienen

duurzame groei door ondernemerschap

INHOUD

1. Inleiding en samenvatting: een nieuwe groeistrategie.....	5
1.1 Inleiding	5
1.2 Samenvatting: de nieuwe groeiagenda.....	7
2. Een vrije wereld biedt kansen	12
3. Ons Nederland, ons Europa.....	16
4. Nederland: kansen voor nieuwe welvaart aan de Noordzee!.....	21
4.1. Inleiding	21
4.2. De groeiagenda voor Nederland	22
4.2.1. Zorg voor vernieuwend ondernemerschap.....	22
4.2.2. Bied ondernemers de kans de ‘assets’ van Nederland beter te benutten.....	26
4.2.3. Versterk de prikkels voor groei en neem groeibelemmeringen weg.....	39
4.2.4. Terugkeer naar gezonde overheidsfinanciën en stabiele collectieve lasten: houd de uitgaven in de hand	43
Hoofdpijnen financieel beleid	46

1. Inleiding en samenvatting: een nieuwe groeistrategie

1.1 Inleiding

Ruim twee jaar geleden is door Ondernemend Nederland een toekomstvisie op de economische kansen van Nederland uitgebracht onder de titel ‘Optimistisch’ (over duurzame groei en werkgelegenheid). De vraag aan Ondernemend Nederland kan zijn of wij nog altijd optimistisch zijn over de groeikansen van Nederland. In deze ‘review’ van ‘Optimistisch’ maken we de balans op. Het leidt tot een vernieuwing van de economische beleidsagenda voor Nederland vanuit een onverminderd optimistische ondernemersvisie. Onmiskenbaar is dat Nederland in een groei-impasse zit. Het is onze overtuiging dat ondernemingen, ondernemers en ondernemerschap in staat zijn veel meer te halen uit de mogelijkheden van Nederland. Daarvoor moeten dan wel de nodige bakens worden verzet. Te lang is dat in Nederland nagelaten. We werden ‘hervormingsmoe’ genoemd. De recente politieke ontwikkelingen in Nederland sterken ons in de gedachte dat ook voldoende politieke partijen hun verantwoordelijkheid willen nemen voor de toekomst van ons land. Dit vanuit het besef dat we die zelf in handen hebben en dat Nederland onlosmakelijk is verbonden met de Europese Unie. Waar het nu op aankomt, is vastberadenheid. Koersvast de toekomst onder ogen zien, noodzakelijke hervormingen niet (meer) uit de weg gaan.

Twee jaar geleden leek (ook) de Nederlandse economie zich te herstellen van de wereldwijde crisis die met de val van de Amerikaanse zakenbank Lehmann Brothers was ingeluid. De aard van de crisis leidde op dat moment echter bij velen al tot de observatie dat echt duurzaam herstel een zaak van lange adem zou zijn. Financiële crises kennen geen quick fixes. Daarbij is de internationale verwevenheid van financiële markten en financiële sectoren en overheden vandaag de dag groter dan ooit. Alleen al de vrees voor besmetting door financiële ongezondheid legt bancaire stelsels lam en vereist noodverbanden en bypasses om de economie te kunnen blijven financieren.

Ondertussen is er overall wel het besef dat we de in 2008 gestarte crisis nog lang niet te boven zijn. De overheidstimulering als antwoord op de scherpe wereldwijde vraaguitval in 2008 heeft voor een tijdelijke conjuncturele opleving gezorgd. De gevolgen van het uiteenspatten van financiële en onroerend goed zeepbellen zijn daarmee niet ongedaan gemaakt. Met de terugkeer naar gezonde financiële verhoudingen worden overmatige bestedingen uit het recente verleden gecorrigeerd. Dat remt consumptieve bestedingen en investeringen en beperkt gedurende langere tijd de groei. Dat is de les van vele financiële crises. Om hier snel uit te komen moet orde op zaken moeten worden gesteld in de Europese financiële sector en moet een nieuwe groeistrategie worden ontwikkeld.

In de Eurozone zijn de gebreken van een onvoltooide Economische Monetaire Unie pijnlijk aan het licht gekomen. Structurele ontwerplacunes van de Eurozone (één munt zonder effectief afdwingbare budgettaire en economische discipline) en de onvoltooide Europese marktintegratie (sterk geïntegreerde financiële markten zonder effectief Europees toezicht) zijn hun tol gaan eisen. De daaruit voortgevloeide Europese schulden- en bankencrisis heeft het mondiale herstel onder druk gezet. Dit jaar koerst de Eurozone af op een tweede

krimp terwijl buiten Europa de groei afzwakt, maar gelukkig nog wel positieve cijfers laat zien. De Eurozone heeft zeer veel werk aan de winkel. Het moet haar verdienvermogen, overheidsfinanciën en financieel economische governance op orde zien te krijgen. Stap voor stap worden daar vorderingen meegemaakt, maar het tempo van verandering gaat velen te langzaam.

Zoals nu wordt voorzien, zal Nederland pas halverwege het huidige decennium in staat zijn het pré crisis welvaartsniveau van 2008 te evenaren. En in de jaren daarna mag bij 'ongewijzigd beleid' op niet meer gerekend worden dan gemiddeld 1 tot 1½ procent groei per jaar. Zo wordt het jaar 2020 bereikt met een 12-jarig 'trackrecord' aan economische groei van 5 procent procent dat we niet zo lang geleden in 2 jaar wisten te realiseren. Dit is een zeer ongewenst scenario. Met dit groeitempo wordt afbouw van publieke en private schulden een zaak van te lange adem. De snelle groei van zorguitgaven (reëel 4 tot 5 procent groei per jaar) is tegen de achtergrond van het povere groeiperspectief nog onhoudbaar dan deze op zichzelf al is. Het enige dat meevalt, is dat door de demografische ontwikkelingen de werkloosheid naar verhouding laag blijft. Daar staat wel tegenover dat de afhankelijke bevolking van post-actieven snel toeneemt. De toekomst van AOW en pensioenen is weer rechtstreeks verbonden met de groei van de reële economie, zowel nationaal (draagvlak AOW) als mondiaal (rendementen pensioenfondsen).

De conclusie kan geen andere zijn dan dat Nederland zijn groeiambities substantieel moet verhogen. Een nieuw kabinet moet een pro-groei strategie voeren. Het Lenteakkoord van 5 politieke partijen is een eerste stap doordat het afrekenet met taboes op noodzakelijke hervormingen van de arbeidsmarkt, woningmarkt en de pensioenen. Een groeistrategie gebaseerd op structuurversterkende hervormingen gaat goed samen met een terugkeer naar houdbare overheids- en private financiën. Groei gebaseerd op overmatige schuldcreatie en bestedingstimulering is geen lang leven beschoren, zoals de laatste jaren pijnlijk is gebleken. Sanering van schuldposities, hervorming van vastgeroeste stelsels met eenduidige, transparante maatregelen, kostenmatiging en lastenverlichting zal het internationale en nationale vertrouwen in Nederland wél herstellen. Dat kan weer vaste grond onder de voeten geven voor burgers en bedrijven om volop te investeren in productiecapaciteit en de benutting van talent.

Groei zal in alle opzichten duurzaam en innovatief moeten zijn. Uitsluitend ondernemingen en ondernemers kunnen die groei leveren. Niemand anders. Het bedrijfsleven staat daarvoor aan de lat en moet daartoe mogelijkheden worden geboden én uitgedaagd. Ondernemerschap heeft daarbij nadrukkelijk de maatschappelijke functie oplossingen te bedenken, innovaties te ontketenen en implementatiekracht aan te wenden voor de grote maatschappelijke uitdagingen en zo bij te dragen aan een leefbare samenleving. Ondernemingen met verduurzaming in hun kernstrategie spelen daar nadrukkelijk op in¹. We zeiden het eerder en zeggen het nog eens: voor een welvarende samenleving moet beleid worden ontwikkeld 'dicht op de huid van ondernemers'. Benut hun kracht.

Het vorige kabinet heeft met het nieuwe bedrijfslevenbeleid – met als kernonderdeel het Topsectorenbeleid – een start gemaakt met een nieuwe groeistrategie voor Nederland.

---

¹ Zoals de Dutch Sustainable Growth Coalition, een achttal multinationale ondernemingen die verduurzaming in hun bedrijfsmodel integreren.

Dat moet versterkt worden doorgezet en verbreed. Hierna geven we aan:

- hoe Nederland kan inspelen op de kansen die de wereldeconomie biedt (paragraaf 2);
- welke beleidsuitdagingen er op Europees niveau liggen (paragraaf 3);
- en welke binnenlandse keuzes moeten worden gemaakt om weer welvaarts groei te kunnen beleven (paragraaf 4).

1.2 Samenvatting: de nieuwe groeiagenda

Een vrije wereld biedt kansen

Nederland heeft onvoldoende aansluiting op de groeimarkten buiten Europa. We profiteren daardoor onvoldoende van de kansen die de delen van de wereldeconomie die wel flink groeien ons bieden. De topsectoren vormen bij uitstek de connectie met die groeimarkten.

1. Richt daarom ons internationaal buitenlands beleid veel meer op de topsectoren met een echte Minister van Buitenlandse Handel op het ministerie van EL&I met regie over handelsrelaties, missies en exportpromotie van de hele BV Nederland. Deze minister moet ook een nieuw instrumentarium voor exportfinanciering ontwikkelen.
2. Realiseer de modernisering van het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid als onderdeel van het internationaal economisch beleid, waarbij ons nationaal bedrijfsleven een veel grotere rol krijgt in de bevordering van economische zelfstandigheid van ontwikkelingslanden. Sluit daarbij niet de ambassades in de nu snel groeiende landen, maar oogst de jarenlang opgebouwde ontwikkelingsrelatie door deze om te zetten in bedrijfsrelaties tot wederzijds voordeel. Traditionele ontwikkelingshulp in de vorm van noodhulp (maar ook vredesmissies) moet plaatsvinden onder verantwoordelijkheid van Wereldbank en VN.
3. Bevorder goede randvoorwaarden voor ons internationaal actief bedrijfsleven om de koppositie die wij hebben als het gaat om maatschappelijk verantwoord ondernemen te behouden. Dat betekent geen grotere rol voor de regelgevende overheid, maar ruimte voor maatwerk en zelfregulering.

Ons Nederland, ons Europa

We verdienen veel meer aan Europa dan we vaak beseffen, veel meer ook dan we nu mogelijk moeten betalen om de euro overeind te houden. Het Nederlands en Europees belang liggen geheel in elkaars verlengde.

4. Herneem daarom een leidende rol om de Europese economische en sociale eenwording verder te verstevigen.
5. Maak de interne markt beter toegankelijk door vrij verkeer in de diensten- en retailsector, een open markt op het gebied van infrastructuur en realisering van de Europese digitale agenda.
6. Versterk de eurozone door een bankunie met Europees toezicht en sanctiemogelijkheden. De financiële verwevenheid is zo groot dat nationaal toezicht volstrekt onvoldoende is. Daarbij hoort ook uitwerking van het plan van Van Rompuy om te komen tot een verdere versterking van de economische en begrotingsdiscipline.

Nederland: kansen voor nieuwe welvaart aan de Noordzee

Het komt erop aan met ondernemerschap de capaciteiten en mogelijkheden van ons land optimaal te benutten. Daarvoor zijn wezenlijke beleidshervormingen nodig. We concurreren nu op halve kracht.

Zorg voor vernieuwend ondernemerschap door voortzetting van het algemene bedrijfsleven- en topsectorenbeleid

7. Bevorder groei van ondernemingen door eenvoudiger regelgeving om de overstap naar werkgeverschap te maken, te gaan exporteren en om te investeren in een onderneming. Ga door met de aanpak van regeldruk en voorkom dat Nederland kwetsbaar wordt voor de Angelsaksische claimcultuur.
8. Werk verder aan een duurzaam en energiek Nederland door de ‘green deal’ ondernemingsbeweging alle ruimte te geven. Neem belemmeringen weg voor bottom up initiatieven.
9. Maak het aantrekken van risicodragend kapitaal eenvoudiger en zorg dat het MKB innovatiefonds ook hiervoor snel actief wordt.
10. Zet het topsectorenbeleid met kracht voort, want deze internationaal georiënteerde en innovatieve sectoren vormen de connectie met de groeiemarkten elders in de wereld. Voer de agenda’s die de topsectoren hebben opgesteld integraal uit om hen de middelen in handen te geven om te innoveren en te ondernemen: de innovatiecontracten, human capital agenda’s, masterplan bèta en technologie en de nog in ontwikkeling zijnde internationale agenda’s.
11. Investeer in een bestendig innovatiebeleid dat de hechte samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven ondersteunt. De verantwoordelijkheid voor wetenschapsbeleid moet daarom naar EL&I met extra middelen voor innovatie en fundamenteel onderzoek.
12. Blijf investeren in ons hoofdkantorenklimaat als ‘Gateway to Europe’ met een aantrekkelijk fiscaal vestigingsklimaat. Daarvan maakt ook uit een internationaal sterke financiële sector als belangrijke asset voor ons bedrijfsleven.

Biedt ondernemers de kans de ‘assets’ van Nederland beter te benutten

Het beschikbare talent (mensen en kennis) in Nederland moeten we veel beter gaan inzetten. Te weinig economisch actieven moeten de welvaart voor de groeiende groep aan inactieven verdienen. Zorg ervoor dat de arbeidsmarkt voor ouderen uit het slot gaat en dat een ieder voor zijn of haar talent sneller op de goede plek komt. Dat maakt ons productiever.

13. Zorg ervoor dat de kansen van verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd voor langer doorwerken worden benut door flexibilisering van de arbeidsmarkt voor ouderen en inkorting van de maximale WW. Pas dan verruimen we het arbeidsaanbod en houden we de AOW betaalbaar.
14. Bevorder langer werken per week en per jaar door opschoning van de uitgebreide verlofwetgeving, zodat we onze gemiddeld lage arbeidsduur optrekken naar het Europees gemiddelde.
15. Maak een opstap naar de arbeidsmarkt mogelijk voor mensen met beperkingen door werken onder het minimumloon toe te staan langs de lijnen van de wet werken naar vermogen.

16. Benut de internationale arbeidsmarkt door een ruim kennismigrantenbeleid voor kansrijke migranten.
17. Hervorm het ontslagrecht in combinatie met een kortere WW-duur. Absolute randvoorwaarde is dat het mkb hier ook profijt van heeft. Een eigen risicoperiode in de WW voor individuele mkb ondernemers wijzen wij dan ook af.
18. Intensiveer de bestaande samenwerking tussen bedrijfsleven en beroepsonderwijs. Goed opgeleide vakmensen uit het mbo zijn essentieel voor een groot deel van het bedrijfsleven. Bevorder dat docenten uit het bedrijfsleven kunnen instromen en richt een verplicht meldpunt op voor voorgenomen opheffingen van technische opleidingen.
19. Zorg voor een betere aansluiting tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven. Zet de profilering en prestatiebekostiging door. Universiteiten moeten zich meer gaan onderscheiden met vrijere collegegelden in de masterfase en het aantrekken van private middelen. In het hbo moet de betrokkenheid van het bedrijfsleven beter geborgd zijn en opleidingen meer getoetst worden op arbeidsmarktrelevantie.
20. Voer het masterplan Bèta en Technologie onverkort uit. Voer de hogere promotiebonussen voor bèta promoties weer in.

Nederland loopt financieel steeds meer vast. We benutten onze financiële middelen onvoldoende. Banken hebben een 'hypotheekfinancieringsgat' van 500 miljard euro en ons pensioenvermogen van 850 miljard euro gaat voor 90 procent naar het buitenland. We pleiten voor een breed financieel hervormingsplan. De unieke asset van hoge pensioenbeleggingen moet worden benut om de kwetsbaarheid van onze banken voor de hoge hypotheekschulden en de afhankelijkheid van de internationale kapitaalmarkt te verminderen. Biedt de pensioensector perspectief om deze handschoen op te pakken. Het pensioenstelsel en de woningmarkt moeten hiervoor op orde worden gebracht.

21. Versterk de banken als belangrijke partner voor ons internationale bedrijfsleven en kredietverstrekker aan het mkb. Aan de bankensector moet perspectief op oplossing van de 'hypotheek fundingproblematiek' worden geboden door grotere betrokkenheid van pensioenfondsen, geen kunstmatige scheiding van nuts- en zakenbanken en voorkomen van onnodige stapeling van regelgeving (zoals de bankenbelasting en een financial transaction tax).
22. Bied pensioenfondsen perspectief door het huidige procyclische pensioencontract met het bijbehorende afstempelen en premieverzwaarings te verlaten en in te ruilen voor het nieuwe pensioencontract dat generatieproof is, meer nominale zekerheid en stabiele premies kent. Breng weer rust op het pensioenfront door ervoor te zorgen dat het invaren van oude rechten in het nieuwe contract wettelijk wordt gefaciliteerd.
23. Doorbreek de neerwaartse spiraal op de woningmarkt met een integrale en parallelle hervorming van de koop- en huurmarkt en de bouw. Inkomenspolitiek via de woningmarkt moet worden vermeden. Dat is één van de echte oorzaken van de woningmarktellende.
24. Voor de koopmarkt moet aflossen bevorderd worden door invoering van een vlaktaks die de fiscale arbitrage beperkt en maximaal lenen afremt. Een vlaktaks van 35 procent (zie ook punt 30) beperkt de hypotheekrenteaf trek, die gelijktijdig teruggegeven wordt in het tarief.
25. Bied starters op de woningmarkt perspectief door onder andere hun inkomensperspectief meer mee te laten wegen in de hypotheekvertrekking en door bouwsparen te faciliteren.

26. Hervorm gelijktijdig de huurmarkt door woningcorporaties mogelijkheden te geven marktconforme huren te vragen en de rigide huurregulering te verminderen. De laagste inkomens worden gecompenseerd met extra huurtoeslag die corporaties betalen, de scheefhuurders in de middengroep profiteren van de vlaktaks. Corporaties krijgen weer investeringsruimte.
27. Neem een aparte bouwparagraaf op in het nieuwe regeerakkoord, die maatregelen bevat om de bouw uit het slop te halen. Naast de hervorming van de woningmarkt gaat het dan om verduurzaming van gebouwen, scheiden van wonen en zorg in de ouderenzorg, scholenbouw en -onderhoud in één hand brengen en het doorbreken van het lokale grondbeleid.
28. Benut de kansen van ICT voor de Nederlandse concurrentiepositie. Nederland kent een hoogwaardige digitale infrastructuur en kan online ondernemers de mogelijkheid bieden de Europese markt te veroveren. ICT als doorbraaktechnologie vraagt om een actieplan met effectieve doorbraakprojecten, vooral voor de achterblijvende publieke en semipublieke sectoren.
29. Blijf koersvast met de investeringen in de fysieke infrastructuur. De fileproblematiek zal door tekortschietende capaciteit weer gaan toenemen. De laagconjunctuur en de succesvolle wegverbredingen brengen nu alleen tijdelijk verlichting. Bevorder duurzame mobiliteit.

De 'incentives' voor groei moeten de goede kant op staan. Geen ontmoedigende en hoge belastingen, geen arbeidsbestel en sociale zekerheid dat 'outsiders' geen of beperkte kansen biedt door bescherming van 'insiders' en geen ontmoediging van initiatief en ondernemerschap door regelzucht en stroperig opereren van de overheid.

30. Voer een vlaktaks in van 35 procent met een opslagtarief van 10 procent voor topinkomens om werken lonender te maken door een substantiële verlaging van de tarieven van de inkomstenbelasting. Het rondpompen van belastingmiddelen kan fors worden teruggedrongen.
31. Zorg er ook voor dat het vlaktakstarief effectief geldt voor mkb-ondernemers met een BV door het DGA-tarief te verlagen naar 19 procent en het mkb-tarief in de vennootschapsbelasting over een langer winsttraject af te rekenen.
32. Zorg voor een beheerste groei van de uit de hand lopende zorgkosten door in de cure via stringent pakketbeheer het verzekerd pakket te beperken tot noodzakelijk collectief te verzekeren zorg. Versterk de werking van het stelsel door verzekeraars de middelen in handen te geven tot kostenbeheersing. Ook burgers moeten via hogere eigen betalingen belang krijgen bij gepast zorggebruik.
33. Hervorm de internationaal afwijkende AWBZ. Allereerst door het verzekerd pakket in de ouderenzorg te beperken tot de intensieve zorg waarvoor mensen niet zelf kunnen verzekeren of betalen. Niet-zorg elementen gaan uit het pakket. Bied als flankerend beleid de mogelijkheid aan van zorgsparen. Voor de gehandicaptenzorg en langdurige ggz zorg blijven collectieve arrangementen nodig.
34. Houd de energiekosten concurrerend door het emissiehandelssysteem structureel te verbeteren door een stabielere CO₂-prijs. Voor de internationaal opererende bedrijven (industrie, luchtvaart) moet worden gewerkt met een systeem dat uitgaat van efficiëntie benchmarks bij de toewijzing van CO₂-rechten en behoud van een internationaal level playing field. Voor deze sectoren is een mondiale sectorale aanpak de beste optie. Een aparte doelstelling voor duurzame energie kan vervallen als we ETS verbeteren.

35. Verdere fiscale vergroening kan alleen met grote zorgvuldigheid en onder voorwaarden tot stand komen, in samenhang met bestaand milieubeleid, de totale lastendruk en belastingmix. Fiscale vergroening mag niet leiden tot een slechtere concurrentiepositie
36. Neem belemmeringen voor groei weg door vermindering van de regeldruk met een concrete reductiedoelstelling. Voorkom nationale koppen op Europese regelgeving en vooral geen nationale interpretaties die in uitvoering de facto toch een kop opleveren. En kom tot afrekenbare doelstellingen voor risicogericht toezicht. De Omgevingswet moet er komen die de ca. 60 wetten en honderden uitvoeringsregelingen op het gebied van milieu, ruimtelijke ordening, water en natuur vervangt.
37. Beperk de overheidsbureaucratie door sanering van overheidslagen in het ‘Huis van Thorbecke’ en voor de kortere termijn het beperkt vervullen van vacatures.

Solide overheidsfinanciën en lagere lasten genereren vertrouwen en voorkomen dat overheid en politiek een bron van onzekerheid vormen en extra olie op het vuur gooien van al turbulente private markten waar ondernemers en werknemers iedere dag hun boterham moeten verdienen.

38. Breng de overheidsfinanciën terug naar gezonde verhoudingen door het echte probleem aan te pakken: de uitgavengroei. Ga tot en met 2017 uit van gelijkblijvende reële uitgaven met een uitgavengroei reductieprogramma van 20 miljard. Daarmee kan het structurele overheidstekort terug worden gebracht naar begrotingsevenwicht, de lasten na 2013 worden gestabiliseerd en is er ruimte voor beperkte investeringen in de kenniseconomie.
39. Voer de ‘forensenbelasting’ niet in. Kom met een alternatieve dekking binnen de begroting voor 2013.
40. Houd op met het beleid van lastenverzwaringen. Dit is fnuikend voor elke groeiagenda. Compenseer de btw-verhoging en de verzwaring van de milieulasten en de dan nog resterende voorziene lastenverzwaring van 6 miljard na 2013. Zorg daarmee voor tenminste lastenstabilisatie na 2013. Geef de compensatie vorm met een introductie van de vlaktaks in de IB en (effectief) in de Vpb. Per saldo profiteren vooral de middengroepen – waaronder ondernemers – van deze belastinghervorming.

Draag tenslotte bij aan een evenwichtig sociaal klimaat. De samenwerkingstraditie in ons land – daarom ook wel genoemd ‘overlegeconomie’ – heeft Nederland geen windeieren gelegd. Het zoeken van consensus in plaats van conflict vereist het nemen van verantwoordelijkheid voor het algemeen belang in plaats van het directe eigen belang. Bedreigend voor deze kracht van Nederland is maatschappelijke radicalisering en extremisme met onverzoenlijke ‘one issue positivities’. Dan gaan groeikansen verloren. Het bedrijfsleven in Nederland zal blijven investeren in samenwerking met andere maatschappelijke organisaties en politieke groeperingen om algemene belangen te dienen en de maatschappelijke welvaart te vergroten. Wij werken graag samen met een kabinet dat de Nederlandse kracht van ‘verbinden’ in woord, daad en personen uitdraagt en daarnaar handelt.

2. Een vrije wereld biedt kansen

De globalisering van de wereldeconomie gaat in een hoog tempo verder. Er is zelfs sprake van versnelling. De positie van de BRIC-landen is de laatste jaren verder versterkt. De Verenigde Staten lijken sneller dan de Eurozone te hebben afgerekend met de zwakheden in hun financiële stelsel. Niettemin staat nu (evenals in de Eurolanden) een nieuwe regering in de Verenigde Staten voor de tweeledige opgave om de economie te versterken en de hoog opgelopen schulden te saneren.

Interessant is dat een nieuwe groep landen zich duidelijk manifesteert als de nieuwe hulpmotoren van de wereldeconomie. Landen als Turkije, Indonesië (het vierde land in bevolkingsomvang), Vietnam, Zuid-Afrika en vele anderen (de 'Next Eleven') melden zich met nadruk op de wereldmarkt. Spraken wij twee jaar geleden over Afrika nog over 'verbeterde vooruitzichten', nu kunnen we constateren dat minimaal vijf Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara snelle groeiers zijn. Ook de kansen voor Noord Afrika kunnen snel stijgen als de nieuwe regimes werkelijk ruimte aan ondernemerschap geven. Veel van de landen die tot voor kort nog de status hadden van ontwikkelingslanden, hebben hun economische groei te danken aan natuurlijke bronnen, zoals grondstoffen en landbouw. Bij een sterk stijgende wereldbevolking zal de vraag naar voedselproductie alleen maar groeien.

We benutten deze kansen nog onvoldoende. Het aandeel van de BRIC-landen in de Nederlandse uitvoer is klein, bijna twee maal zo klein als in andere EU landen. Duitsland exporteert in verhouding maar liefst drie keer meer naar de BRIC-landen dan Nederland. Meer dan de helft van die Duitse export heeft als bestemming China. Nederland profiteert wel indirect van deze Duitse export naar China, door toelevering van grondstoffen of halffabrikaten aan Duitsland. Onze export groeit dus niet snel genoeg mee op de opkomende markten.

De wereldeconomie zal volgens het CPB in 5 jaar tijd (van 2015 op 2010) met 20 procent groeien, vooral door groei buiten de EU en Japan (en in mindere mate de Verenigde Staten). Dat is allereerst goed nieuws voor de nog minder ontwikkelde landen en de stabiliteit in de wereld. Maar het biedt ook kansen voor de economische groei in ons land. Juist met de Nederlandse topsectoren en de vele mkb-bedrijven daarbinnen (denk aan land- en tuinbouw en agrofood, life science&health, water, chemie en high tech systems) kan hier optimaal op worden ingespeeld. Mkb-bedrijven zijn goed voor bijna 60 procent van totale Nederlandse export, maar slechts 20 procent van de mkb-bedrijven exporteert. Het groeipotentieel is dus enorm.

De topsectoren zijn bij uitstek de sectoren die Nederland verbinden met de uitbundige mondiale groei buiten de al ontwikkelde landen. Met ongeveer een kwart van de totale Nederlandse economie zijn ze verantwoordelijk voor ongeveer driekwart van de Nederlandse export. Welk land beschikt over zoveel ondernemerschap in en kennis van de belangrijkste groeimotoren van de derde wereld, zoals voedsel, energie, water en chemie? Welk land beschikt over de kennis om deze sectoren bovendien duurzaam te laten groeien? Wij zijn ervan overtuigd dat het Nederlandse bedrijfsleven van klein tot groot door ondernemen over de grens een blijvend hoge bijdrage aan onze welvaart kan leveren. Het vereist goede samenwerking met een internationaal georiënteerde overheid. Wanneer

Nederland voor de topsectoren zeer concurrerende ondernemingscondities weet te bieden, zowel nationaal als voor het betreden van buitenlandse markten, opent dat ook wegen voor vele andere sectoren. Dat doen we overigens met internationaal integer, maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen, ook in landen die het minder nauw nemen met internationale gedragsnormen over mensenrechten en milieu. Juist onze aanwezigheid kan bijgedragen aan een duurzame en maatschappelijk verantwoorde ontwikkeling van deze landen. Het mes snijdt zo aan meerdere kanten.

Wat betekent dit voor het internationale economische beleid van Nederland?

- In de eerste plaats moet Nederland zijn buitenlandse economische beleid gericht op de landen buiten de EU concentreren op de topsectoren. Goede aansluiting vinden en uitbouwen op de groeimarkten buiten de Europese Unie is essentieel. Het is zonder meer positief dat het Nederlandse ambassadenetwerk meer en meer ingezet wordt voor de economische kansen van het Nederlandse bedrijfsleven en Nederland promoot als vestigingsplaats voor buitenlands bedrijfsleven. De groeikansen van en met de topsectoren kunnen beter worden benut. Hiervoor is een gecoördineerde aanpak en marktwerking noodzakelijk. Te veel reislust van regionale overheden en te weinig beschikbare capaciteit op ministerieel niveau maakt de inzet voor de Nederlandse zaak onvoldoende effectief.

Het nieuwe kabinet moet daarom willen investeren in een volwaardige *minister van Buitenlandse Handel* op het ministerie van EL&I die de regie strak in handen gaat nemen. Een volwaardige en senior minister betekent dat niet meer gekozen moet worden voor een staatssecretaris die zich in het buitenland minister mag noemen. Ook het Directoraat Generaal van het ministerie van EL&I voor internationale economische betrekkingen moet worden versterkt. Tot het takenpakket van de minister van Buitenlandse handel behoort niet alleen de regie over de ‘reisagenda’ van de BV Nederland en de ‘bewerking van markten’, maar ook de verantwoordelijkheid over het integrale instrumentarium voor exportfinanciering, waaronder de exportkredietverzekering. Dit instrumentarium vereist aanpassing om internationaal competitief te kunnen zijn². Nederlandse exporterende bedrijven ondervinden namelijk concurrentie uit landen waar overheden hun nationale bedrijfsleven ondersteunen met meer concurrerende financieringsvoorwaarden. Daarom moet ook de Nederlandse overheid exportleningen met concurrerende (vaste en variabele) rentes mogelijk maken via een herfinancieringsfaciliteit of via de exportkredietgarantie. De vele potjes met te veel verschillende regeltjes en op zichzelf te weinig geld kunnen beter worden geïntegreerd en herschikt. Een apart mkb-loket moet de exportfinanciering voor het mkb binnen bereik brengen.

Het vorige kabinet heeft een tiental ambassades gesloten en de bezetting van vele ambassades tot het minimum teruggebracht. Voor een land als Nederland, dat zo afhankelijk is van de internationale handel, is dit een onjuiste strategie. Meer dan ooit zullen wij alle middelen moeten inzetten om onze buitenlandse economische positie te versterken. Landen als het VK en Turkije beseffen dat en hebben besloten hun

---

² De door de minister van EL&I ingestelde High Level Groep Exportfinanciering heeft in juli hier concrete voorstellen voor gedaan.

buitenlandse aanwezigheid te vergroten. Juist in de continenten waar de ambassades gesloten of ingekrompen zijn zoals in Afrika, is er sprake van sterke economische groei³. Het topsectorenbeleid heeft een sterke focus op export naar landen buiten de EU. Juist in de landen waar Nederland een ontwikkelingsrelatie mee had, zijn er kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Wanneer financiële steun via OS is of wordt beëindigd, is het zaak via het bedrijfsleven voort te bouwen op de door de jarenlange OS-inspanningen opgebouwde relatie. Ondersteuning daarvan door de aanwezigheid van de Nederlandse diplomatie en uitbreiding van het aantal consulaten of NBSO's is essentieel. Nu is het stopzetten van OS als argument gebruikt om ambassades te sluiten. Dat is een desinvestering. Het vormt juist reden de rol van de diplomatie te versterken ten einde de ontwikkelingsrelatie om te zetten in voor beide landen profijtelijke bedrijfsrelaties.

- In de tweede plaats is het van groot belang dat Nederland, met zijn grote internationale handels- en investeringsbelangen, het afbreken van tarieven en 'non-tariff barriers' bevordert. Nu de Doha-ronde waarschijnlijk tot na de Amerikaanse presidentsverkiezingen in het nauw zit, moet de aandacht sterk gaan naar *bilaterale Free Trade Agreements* (FTA's) tussen de EU en de rest van de wereld. Belangrijk is dat Rusland is toegetreden tot de WTO; op korte termijn moeten FTA's tussen de EU en respectievelijk Japan en de VS tot stand komen. De bottom line bij internationale handelsafspraken is de totstandkoming van een level playing field voor concurrentie tussen bedrijven uit diverse handelsblokken. Nederland heeft van oudsher niets op met protectionisme. Terecht. Het nieuwe kabinet moet de toenemende belangstelling daarvoor weerstaan en verkapt protectionisme bestrijden. Het laatste is volop aanwezig zowel op EU-niveau vis-à-vis de rest van de wereld, als tussen en binnen Europese lidstaten. De EU moet ook geen protectionisme toelaten via de achterdeur, zoals via overheidsaanbestedingen in lidstaten van de EU die belemmeringen opwerpen voor deelname van buitenlands bedrijfsleven (zoals social return eisen).
- In de derde plaats is het van belang dat de vernieuwing van het beleid ten aanzien van Ontwikkelingssamenwerking (OS) wordt doorgezet. Begrotingsondersteuning en overige primaire hulp bestrijden de symptomen, niet de oorzaken en zijn geen krachtig medicijn gebleken voor de groei van welvaart in ontwikkelingslanden. 'Hulpverslaving' moet vervangen worden door een activerende win-winstrategie gericht op economische zelfstandigheid. Het ontwikkelingsdoel wordt dan bereikt met wederzijds voordeel. Deze koerswijziging in het beleid maakt Ontwikkelingssamenwerking voor een belangrijk deel steeds meer een gewoon onderdeel van het moderne buitenlandse economische beleid. Openheid, vrije internationale handel, ondersteuning van de opbouw van een goed ondernemingsklimaat en ondernemerschap met behulp van Nederlands bedrijfsleven zijn in het Nederlandse OS-beleid steeds meer centraal komen te staan. Een dergelijke koersaanpassing moet ook in het OS-beleid van de EU worden doorgevoerd. De omvang van de Nederlandse OS-middelen kunnen naar een gemiddeld EU-niveau.

³ Afrika onder de Sahara vertoont een jaarlijkse groei van 5 á 6 procent volgens de Wereldbank in de komende jaren. Dat was in de afgelopen 5 jaar ook het geval met uitzondering van een 'dip' naar 2,8 procent in het wereldwijde recessiejaar 2009.

Wij pleiten ervoor de integratie van OS-beleid in het ‘gewone’ buitenlandse economische beleid nu stevig door te trekken. Het wordt tijd dit deel van het huidige OS te scheiden van het traditionele OS-beleid gericht op noodhulp, rampen- en hongerbesteding. Het beleid ‘voor de economische ontwikkeling’ moet ons inziens worden ondergebracht en geïntegreerd met het buitenlandse economische beleid als onderdeel van het ministerie van EL&I. Nederland zet zichzelf namelijk op achterstand door als een van de weinige landen sterk vast te houden aan het principe van ongebonden hulp. Een nieuw concessioneel financieringsprogramma kan daar verandering in brengen door een flexibele inzet van ODA-gelden te combineren met de exportkredietregelingen en privaat kapitaal. FMO moet zich als ontwikkelingsbank verbreden en zich (ook) gaan richten op het bevorderen van activiteiten van Nederlandse bedrijven in ontwikkelingslanden.

Voor landen die nog afhankelijk zijn van ontwikkelingshulp in traditionele zin – fragiele staten met grote interne conflicten en geen enkele voedingsbodem voor ondernemerschap – blijft een Nederlandse inbreng onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Buitenlandse Zaken onverminderd van betekenis. Het meest effectief zijn noodhulp- en vredesoperaties die door de Wereldbank of VN gecoördineerd worden.

- In de vierde plaats is het zaak te blijven investeren in het scheppen van de juiste condities voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het Nederlandse bedrijfsleven is toonaangevend op het gebied van MVO, omdat het van vitaal en strategisch belang is⁴. Duurzaam – maatschappelijk verantwoord – ondernemen vraagt een andere rol en mindset van de overheid. Versnelling komt niet van wetgeving door overheden die MVO via regelgeving willen voorschrijven aan het bedrijfsleven. Essentieel voor MVO is zelfregulering en maatwerk door bedrijven met oog voor de positie en aard van afzonderlijke bedrijven. Bij internationaal ondernemen geldt het normenkader van de in 2011 met volle medewerking van het bedrijfsleven tot stand gekomen herziene OESO-richtlijnen annex de UN Guidelines for Business and Human Rights (‘Ruggieframework’) en de betreffende ILO-Verdragen en -Verklaringen. Het bedrijfsleven heeft zich geheel hieraan gecommitteerd, zoals blijkt uit de Eindrapportage IMVO van de SER van 15 juni 2012.
- In de vijfde plaats moet Nederland het voortouw nemen om te komen tot een internationaal gerespecteerd kader waarbinnen fiscale spelregels zijn vastgelegd. Dit kader moet in samenwerking met de emerging markets tot stand komen en de huidige OECD en VN modelverdragen vervangen. Hiermee kan dubbele belasting voor internationaal opererende ondernemingen worden voorkomen terwijl de heffingsrechten in de afzonderlijke landen worden gewaarborgd.

---

⁴ Zie ook onze recente publicatie ‘Onze Gemeenschappelijke Toekomst’ waarin dit uitvoerig wordt geschetst.

3. Ons Nederland, ons Europa

De Eurozone lijkt ver weggezakt. Het optimisme aan de vooravond van de komst van de euro in maart 2000 was nog groot. Het Stabiliteits- en Groeipact ter ondersteuning van de euro werd gecompleteerd met de zogenaamde Lissabon-agenda met economische hervormingen. Het geheel zou de Europese Unie in 2010 bij de top van de best presterende delen van de wereld brengen. Wanneer de integrale beleidsagenda in alle delen van de Unie strikt was nageleefd, was dat inderdaad mogelijk geweest. Het zou ook tot een convergentie van de economieën van de lidstaten van de Eurozone hebben geleid.

De werkelijkheid is dat de Eurozone zich in het eerste decennium na oprichting meer dan ooit verschillend heeft ontwikkeld. Geen convergentie maar divergentie, onder meer doordat de financiële markten de renteversillen tussen de lidstaten geheel wegnamen. Dat was op dat moment een geschenk uit de hemel voor de zuidelijke lidstaten, maar heeft private en publieke bestedingen naar onverantwoord hoge niveaus opgedreven. Het resultaat was private en publieke schuldenaccumulatie, oververhitte huizenmarkten, lopende rekeningtekorten, loonkostenversnelling, verslechterde concurrentieposities en dito groeiprestaties. Een klein aantal lidstaten, vooral in het Noorden van de Eurozone, wist zichzelf daarentegen structureel te versterken. Duitsland, nog niet zo lang geleden 'de zieke oude man van Europa', niet in de laatste plaats. Met arbeidsmarkthervormingen is daar een loonkostenmatiging gerealiseerd die de Duitse exportmotor naar vooral de economische groeigebieden in de wereld sterk vaart heeft gegeven. Een tweede Duitse Wirtschaftswunder⁵, dat dus niet het gevolg is van een toevallige wonderlijke samenloop van omstandigheden maar van strak doorgevoerde structurele hervormingen. Het groeividend daarvan is hoog, ook via de doorwerking ervan op het vertrouwen van Duitse burgers en bedrijven in hun economische toekomst. Een voorbeeld dat navolging verdient.

Met de crisis van 2008 is de werkelijke staat van dienst van diverse lidstaten duidelijk geworden. Bij eb komen wrakken boven. Maar dat niet alleen. Ook een aantal ontwerplacunes in de Economische en Monetaire Unie kwam boven tafel:

- een wel sterk internationaal verweven bankenlandschap, maar nog nationaal vormgegeven toezicht op banken en vooral in de zuidelijke lidstaten een sterke verbinding tussen financiering van staatsschuld en het lokale bankwezen; zwakke lidstaten brengen zo zwakke lokale banken voort die op hun beurt de financiële sector elders in de EU besmetten;
- geen afdwingbare begrotingsdiscipline én evenmin afdwingbare economische beleidsdiscipline. Deze twee zaken gaan hand in hand. De nadruk ligt veelal op het financieel zichtbare, de uit de hand gelopen begrotingstekorten en staatsschulden. Het is echter het gebrek aan economische beleidsdiscipline dat nog wezenlijker is. Wanneer stelselmatig economische hervormingen binnen lidstaten en op EU-niveau (de interne markt is verre van voltooid, denk aan de diensten- en de retailmarkt) uit de weg worden gegaan, gaat het te beperkte groeivermogen zich wreken. Voorzieningen worden niet meer betaalbaar, schulden lopen op.
- het ontbreken van een zogenaamde 'lender of last resort' waardoor vertrouwensverlies in een lidstaat de waarde van de nationale staatsobligatie volledig onderuit kan halen en

---

⁵ Zie ook het kader over Duitsland in paragraaf 4.

staatsschuld onbetaalbaar kan maken. Bij nationale schuldfinanciering in een unie met een gemeenschappelijke munt is er geen ingebouwde rem op vertrouwensverlies van financiële markten. Een gemeenschappelijk firewall is dan hoogst noodzakelijk. Zonder stevige afdwingbare begrotings- en economische discipline kan de duurzaamheid daarvan echter weer worden betwijfeld.

De analyse was overduidelijk. Het hieraan verbinden van politieke conclusies was geen sinecure. We kunnen nu echter constateren dat belangrijke stappen zijn gezet om deze lacunes weg te nemen met het (permanente) European Stability Mechanism (ESM, lender of last resort), de versterkte macro-economische onevenwichtighedenprocedure én het nieuwe Begrotingsverdrag van 2 maart jl. (met op middellange termijn de afspraak om structureel begrotingsevenwicht te realiseren). Dit intergouvernementele verdrag is (met verankering van Brusselse afspraken in nationale wetgeving) een politieke kroon op de eerder gemaakte afspraken in het Stabiliteits- en Groeipact en het zgn. ‘Sixpack’. Daarbij behoren strenge sanctiemaatregelen voor Eurolanden die zich niet aan de stabiliteitsafspraken houden. De noodzakelijke coördinatieprocedures zijn er met het Europese Semester ook gekomen. De Europese Top van 28 en 29 juni jl. heeft eerste stappen gezet naar een Europees toezicht op banken en de redding van banken in nood, onder de daarvoor relevante eisen, zonder tussenkomst van lidstaten, rechtstreeks uit Europese middelen.

De Eurozone wordt door deze institutionele aanpassingen zonder meer versterkt. De ontwikkelingen in onze nog relatief jonge muntunie gaan sneller dan zij in vele al veel langer bestaande muntunies ooit zijn gegaan. De aanpassingen leiden – wanneer door de sluier van de dagelijkse nog steeds bestaande hectiek wordt heen gekeken – onomkeerbaar tot een veel beter geïntegreerde economische unie. Lidstaten moeten bij hun economische en budgettaire beleidskeuzes stevig ‘bij de les worden gehouden’. Dat levert individuele lidstaten zelf directe welvaartswinst op en door de verwevenheid in een gezamenlijke Europese Gemeenschap kan veel meer worden gerealiseerd dan lidstaten ooit in isolatie kunnen bereiken.

Een keuze voor een sterke Europese Unie is daarom absoluut geen negatieve keuze, maar ontegenzeggelijk een positieve. Voor vele mensen die in een zeer open economie als de Nederlandse leven, wonen en werken, behoeft dat nauwelijks uitleg. Zij ervaren elke dag dat de welvaart die in Nederland in eeuwen is opgebouwd, alles te maken heeft met ons ondernemen buiten de landsgrenzen. Zij weten wat het betekent om onze internationale reputatie te verspelen. Zij maken geen keuze voor nationaal protectionisme en bijvoorbeeld het uiteenvallen van de euro omdat dit een onhanteerbare schade voor de welvaart van een open economie als de Nederlandse betekent.

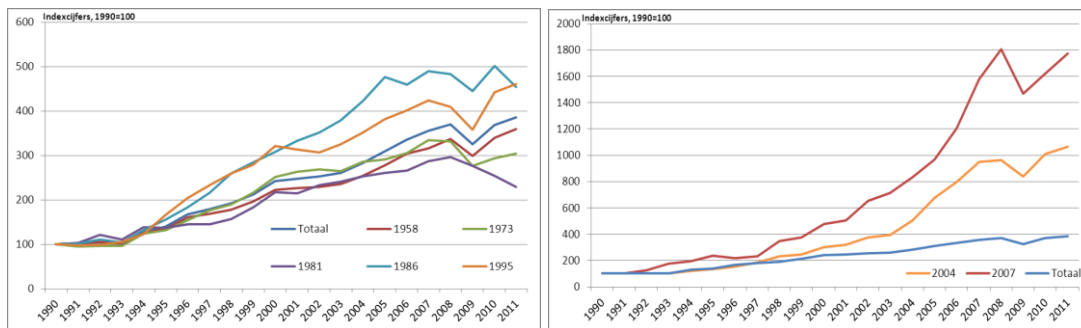
Wat is Europa en de Euro ons waard?

De kranten staan er elke dag vol mee: de crisis in de eurozone, de financiële en economische problemen in met name Zuid-Europa die van ons een bijdrage vragen om te worden opgelost. Juist in een periode waarin heel wat gevraagd moet worden om in eigen huis orde op zaken te stellen. Tijd om eens de baten van Europa en de euro tegenover de mogelijke kosten te zetten. Uiteindelijk gaat het om drie vragen:

- Wat verdienen we aan de Europese Unie en de euro?
- Wat staat ons te wachten wanneer de euro uiteenvalt?
- Wat kost ons het behouden van de euro?

We verdienen aan Europa in de eerste plaats door onze exporten. Driekwart van onze export gaat naar landen in de EU. Onze top vijf exportlanden voor goederen liggen binnen de EU. China komt pas op plaats tien en Brazilië en India pas op 27^e en 32^e plaats. Via onze exporten naar de EU verdienen we jaarlijks zo'n 120 miljard euro per jaar aan de Europese Unie (20 procent van wat we aan bbp met elkaar verdienen). Dat is goed voor ongeveer 1½ miljoen banen. Wist U dat de export van Nederland naar de Europese Unie in 2011 bijna alweer vier keer zo groot is als in 1990? Wist U dat onze export naar de groep van landen die bloksgewijs in diezelfde periode bij de EU kwamen nog veel meer is toegenomen? En dat onze export naar de Oost-Europese landen zelfs explosief is gestegen na hun toetreding? De Interne Markt en de Euro hebben ons daarmee veel gebracht: we zijn naar steeds meer landen gegaan (verbreding) met steeds meer sectoren uit de Nederlandse economie (verdieping) en er een stuk welvarender door geworden.

Export Nederland naar de EU (prijzen 1990) in indexcijfers

blok 1958: de landen die in 1958 de EU vormden: Nederland, België, Luxemburg, Italië, Frankrijk en Duitsland

blok 1973: VK, Ierland en Denemarken; blok 1981: Griekenland; blok 1986: Spanje en Portugal

blok 1995: Zweden, Finland en Oostenrijk; blok 2004: Estland, Litouwen, Letland, Hongarije, Slovenië, Slowakije, Polen, Tsjechië, Cyprus en Malta; blok 2007: Bulgarije en Roemenië

In de tweede plaats verdienen we aan het vrije verkeer binnen de EU en de euro met onze beleggingen en buitenlandse investeringen. Nederlanders sparen veel voor hun pensioen, bedrijven investeren ook veel in het buitenland. Nederlandse bedrijven zoeken de wijde wereld op. Wist U dat Nederland via zijn banken, pensioenfondsen, beleggingsinstellingen en bedrijven maar liefst 1400 miljard in de EU heeft belegd, geïnvesteerd en uitgeleend, waarvan meer dan 80 procent in de eurozone? Is het gek om te veronderstellen dat onze buitenlandse beleggingen en investeringen ons gemiddeld op langere termijn tenminste 4 procent per jaar opleveren (het box 3 rendement)? Dat is dus *jaarlijks* uit de EU bijna 60 miljard (10 procent bbp).

We verdienen dus *jaarlijks* in de interne markt met exporten naar de EU 20 procent van het bbp en met beleggen en investeren in de EU een bedrag ter grootte van 10 procent bbp. Samen 30 procent ofwel 180 miljard. Maar stel nu eens dat de interne markt en de euro er niet zouden zijn geweest? Globale berekeningen leveren op dat we dan waarschijnlijk de helft minder zouden verdienen: 15 procent bbp oftewel 90 miljard⁶. Dat is de jaarlijkse bijdrage van de interne markt en de euro aan ons nationaal inkomen.

Wat betekent een uiteenvallen van de eurozone voor Nederland? Dan worden alle behaalde voordelen ons met een zeer grote klap uit handen geslagen met desastreuze gevolgen. Het zal onze exporten doen kelderen en de waarde van onze beleggingen en bezittingen in de EU doen eroderen. Dat treft Nederlandse bedrijven, werknemers, pensioenen, verzekeraars en banken zeer diep. Een paar honderd miljard alleen al aan vermogensverlies berekende ING tentatief. In datzelfde scenario krimpt de binnenlands geproduceerde export

⁶ Berekeningen van het CPB leveren op dat het alleen al bij onze exporten naar de EU-markt gaat om 8 procent bbp nu, oplopend tot 12 procent bbp op langere termijn.

met een kwart, verdubbelt de Nederlandse werkloosheid (500.000 extra werklozen) en ziet een hele generatie jongeren voorlopig zijn kans op een baan vervliegen. Het begrotingstekort zou richting 10 procent van het bbp gaan, de staatsschuld exploderen. Een desastreus en ondenkbaar scenario.

We staan als Nederlandse belastingbetalers nu garant voor ruim 65 miljard voor ons aandeel in verstrekte leningen van het Europese Noodfonds (EFSF/ESM) en acties van de ECB ten behoeve van de zwakke eurolanden. Onze zogenaamde publieke exposure. Dit kan verder oplopen, ten minste naar ruim 90 miljard indien het ESM van 500 miljard volledig wordt benut. Dat is een eenmalig bedrag. Natuurlijk lopen we daar risico's mee. Stel eens dat in een worst case maar voorlopig de helft daarvan wordt terugbetaald. Natuurlijk veel geld. Maar wanneer we *jaarlijks* door de interne markt en de euro met export, financiering, beleggingen en investeringen 180 miljard (het viervoudige) verdienen (en een ramp weten te vermijden), zijn we wel een heel slechte koopman om het niet te doen! We verdienen zóveel aan Europa.

Wanneer het dragen van verantwoordelijkheid voor de toekomst van ons land en toekomstige generaties serieus wordt genomen, dan is er maar één weg voor Nederland en dat is het zijn en blijven van een welvarende lidstaat van een gekoesterde Europese Unie. Hoe kan Nederland, in de concurrentie met steeds meer opkomende economische machten, die (potentieel) veel groter zijn, zijn positie behouden? Zelfs een Europa dat in 2050 slechts 5 procent van de wereldbevolking huisvest, is kwetsbaar.

Wat moeten dus de prioriteiten zijn van Nederland op EU-niveau?

- Nederland moet binnen de Europese Unie weer een voortrekker worden van verdere economische en sociale eenwording. Nederland moet zijn verbindende rol als middelgrote lidstaat weer met verve oppakken. Dit vanuit het besef dat het gemeenschappelijke Europese belang en het Nederlandse belang volledig in elkaars verlengde liggen. De instemming van het Nederlandse Parlement met het ESM getuigt hiervan. Hiermee draagt Nederland vol overtuiging bij aan bescherming van de euro. Belangrijk is dat deze verbindende rol ondersteund wordt door een continue aanwezigheid en inzet van de Nederlandse regering en het ambtelijk apparaat in alle fasen van de Brusselse besluitvorming.
- Vanzelfsprekend impliceert dit niet een keuze voor een grote Europese overheid en hoge collectieve lasten. Voor Europese groei en concurrentiekracht is wezenlijk dat structurele hervormingen in de lidstaten worden doorgevoerd en de Europese interne markt goed functioneert. Daarbij is het van groot belang dat lidstaten de politieke wil en de administratieve capaciteit hebben om te doen wat ze op Europees niveau afspreken. Bedrijven ondervinden de meeste belemmeringen bij het zaken doen als gevolg van onjuiste implementatie en handhaving van Europese regelgeving in de diverse lidstaten. Noodzakelijk is een consequente uitvoering en handhaving van bestaande Europese regels in de lidstaten. Europese richtlijnen moeten consistent met elkaar zijn en de administratieve lasten voor bedrijven moeten worden verminderd. De interne markt moet worden vervolmaakt op terreinen waar potentie voor bedrijven ligt, bijvoorbeeld vrij verkeer in de diensten- en retailsector, vrij verkeer van werknemers, een open markt op het gebied van infrastructuur en realisering van de Europese digitale agenda. De middelen voor structuurfondsen moeten in voldoende mate kunnen worden ingezet voor innovatieve sterktes (zie ook hierna: Topsectorenbeleid).

- De band tussen systeembanken en nationale overheden en nationaal toezicht moet in de EU resp. ten minste in de Eurozone worden doorbroken. Het stelsel van banken in de Europese Unie moet niet meer op een ‘bijziend’ regionaal dan wel lidstaatniveau worden aangestuurd maar op supranationaal EU-niveau. De verwevenheid in de financiële sector is daarvoor te groot. In de huidige periode van financiële spanningen in het eurogebied blijkt dat keer op keer. Het toezicht organiseren op lidstaat- of zelfs regionaal niveau bij een internationaal verweven markt is vragen om moeilijkheden. Urgent is daarom de totstandkoming van een ‘Europese Bankunie’: een Europese toezichthouder mét bevoegdheden op de financiële sector, een Europees depositogarantie- en resolutiestelsel, met fondsvorming door het Europese bankwezen (met het ESM als financiële achtervang). Europese systeembanken moeten in noodsituaties rechtstreeks door de Europese toezichthouder in quarantaine kunnen worden geplaatst, geherkapitaliseerd en eventueel op onderdelen worden ontmanteld waar nodig. Hiertoe moet ook rechtstreeks beroep op het Resolutiefonds mogelijk zijn, zodat dit geen directe gevolgen meer heeft voor nationale overheidsfinanciën. Een dergelijk fonds kan rechtstreeks banken in de EU herkapitaliseren zonder tussenkomst van lidstaten.

- Het rapport van de voorzitter van de Europese Raad (de heer van Rompuy) voor de Europese Top van 28/29 juni jl. verdient verdere uitwerking. Het rapport biedt uitzicht op versterking van de begrotings- en economische beleidsdiscipline in de lidstaten van de eurozone en effectieve controle daarop op Europees niveau. Onderdeel van het budgettaire framework is dat begrotingen van lidstaten op middellange termijn structureel geen tekorten meer vertonen. Er wordt dan voor de financiering van uitgaven geen nieuwe staatsschuld meer aangegaan. Lidstaten hebben nog wel (in uiteenlopende mate) te maken met herfinanciering van bestaande staatsschuld. De afspraak is dat deze ‘last uit het verleden’, voorzover groter dan 60 procent bbp, in 20 jaar wordt weggewerkt. Het voorstel van de Duitse Sachverständigenrat om dit vorm te geven via een gemeenschappelijk ‘Redemptionfund’ met tijdelijke Eurobonds verdient overweging⁷. Daarmee kan worden voorkomen dat de financiële markten een destabiliserende invloed hebben terwijl daar geen enkele reden voor is zolang lidstaten zich aan de gemaakte afspraken houden. Vanzelfsprekend is er dan ook een effectief sanctiemechanisme voor lidstaten die het laatste niet doen, namelijk uitsluiting van deelname aan het fonds voor verdere financiering van hun schuld.

---

⁷ Daarbij dient de jaarlijkse aflossing wel te komen uit uitgavenbesparingen in plaats van nieuwe belastingheffing zoals deze Raad aanbeveelt. Zie Jahresgutachten 2011/12 van de Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung (Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, november 2011).

4. Nederland: kansen voor nieuwe welvaart aan de Noordzee!

4.1. Inleiding

Nederland heeft in tegenstelling tot buurland Duitsland te lang stil gestaan met doorvoering van wezenlijke beleidshervormingen voor verbetering van ons welvaartsniveau. Met het politieke Lenteakkoord van 26 april jl. lijkt deze impasse doorbroken. Voor ondernemend en werknemend Nederland is dat van grote betekenis. Het biedt uitzicht de mogelijkheden van Nederland beter te gaan benutten.

Vier sporen van de binnenlandse beleidsagenda voor groei

- In de eerste plaats moet helder zijn dat niet overheden, maar uiteindelijk *alleen ondernemingen, ondernemers en ondernemerschap toegevoegde waarde creëren*. Zij benutten het aanbod aan mensen, ruimte, kapitaal en maken er gecombineerd meer van dan de som van de delen. Met het toevoegen van waarde neemt de welvaart toe. Ruim baan dus voor ondernemerschap – in alle soorten en maten – en vooral in de groei van ondernemingen.

Nederland zal het vooral moeten hebben van groei door innovatie en succes daarmee moeten belonen en koesteren. Er moet met minder beschikbare mensen elk jaar meer geproduceerd en afgezet worden, in toenemende mate ook buiten Europa. Dat vereist innovaties in producten, processen, handel en logistiek. En innovatieve doorbraken voor de grote uitdagingen van deze tijd (voedsel, klimaat, vergrijzing, etc.) waarmee nieuwe groeimarkten kunnen worden aangeboord.

De tijd dat innovaties ‘stand alone’ door bedrijven werden gedaan ligt ver achter ons. Het tempo van kennisontwikkeling en innovatie is zo snel dat ondernemingen de kennissector nodig hebben en de kennissector andersom ondernemingen. Het nieuwe bedrijfslevenbeleid (in het bijzonder het topsectorenbeleid) speelt hier volledig op in. Juist in vruchtbare publiekprivate samenwerking tussen bedrijfsleven, kenniswereld en overheid kan Nederland excelleren. Het nieuwe bedrijfslevenbeleid staat ook symbool voor een kanteling in de rol van de overheid: niet verzorgingsstaat willen zijn, maar participatiesamenleving én het ondersteunen van topprestaties. Breedtesport én topsport. Door met het topsectorenbeleid het ondernemingsklimaat op het niveau van de internationale best practice te brengen, wordt (doorgroeiend) ondernemerschap in den brede – in alle sectoren – bevorderd. Het is nu al geweldig te zien hoe het topsectorenbeleid ondernemingen van klein tot groot in de sectoren zelf bij elkaar brengt om gezamenlijk de mouwen op te stropen en nieuwe wegen in te slaan. De spin-off naar andere sectoren van verbeterd onderwijs, verbeterde regulering tot ondernemender kennisinstellingen laat zich uittekenen.

- In de tweede plaats bepaalt de overheid in hoge mate hoe de ‘assets’ van een land kunnen worden ingezet voor groei. Dan gaat het om meer dan de geografische ligging en de benutting daarvan voor werk, wonen, natuur en recreatie. Het betreft onder meer

ook de aanwending van het menselijk kapitaal en de ontwikkelde kennis, de benutting van de digitale infrastructuur en van de doorbraaktechnologie ICT en van ons financiële vermogen. Wat het laatste betreft, kent Nederland een zeer goed ontwikkelde pensioensector, die voortdurend op zoek is naar rendabele beleggingsmogelijkheden. Nederland is daarin tamelijk uniek. Het heeft een enorm belegd vermogen voor toekomstige pensioenuitkeringen, maar dat kapitaal wordt overwegend buiten het eigen land belegd. De tweede boodschap is dus dat *Nederland zijn ruimte, kennis, arbeidsaanbod en financiële mogelijkheden (zijn 'assets') optimaal ten gunste van de economische groei moet gaan inzetten.*

- *In de derde plaats moeten de 'incentives' voor groei de goede kant op staan.* Geen ontmoedigende en hoge belastingen, geen arbeidsbestel en sociale zekerheid dat 'outsiders' geen of beperkte kansen biedt door bescherming van 'insiders' en geen ontmoediging van initiatief en ondernemerschap door regelzucht en stroperig opereren van de overheid.
- *Zorg in de vierde plaats voor stabiele overheidsfinanciën en revitaliseer de overlegeconomie*
Solide overheidsfinanciën en lagere lasten genereren vertrouwen en voorkomen dat overheid en politiek een bron van onzekerheid vormen en extra olie op het vuur gooien van al te turbulente private markten waar ondernemers en werknemers iedere dag hun boterham moeten verdienen.

Een sterkte van Nederland ligt ontegenzeggelijk in het vermogen tot samenwerking en het stabiele sociale klimaat. 'Samen de schouders eronder' vanuit een gezamenlijk belang ('de welvaart van iedereen') maakte het vaak mogelijk verschillen van opvattingen te overbruggen. Zowel op maatschappelijk als politiek niveau wordt deze sterkte van ons land op de proef gesteld. Daardoor verspelen we onnodig groeikansen.

4.2. De groeiagenda voor Nederland

4.2.1. Zorg voor vernieuwend ondernemerschap

Ondernemers moeten het doen. Voortzetting van het nieuwe bedrijfslevenbeleid – generiek en specifiek voor de topsectoren – en de green deal beweging zijn daarom hard nodig.

Generiek bedrijfslevenbeleid

- Bevorder de groei van ondernemingen. Overheidsbeleid moet erop gericht zijn om ondernemingen eenvoudig te laten doorgroeien. Dit betekent dat ondernemingen de overstap moeten kunnen maken van eenmanszaak tot werkgever, dat investeren in de onderneming aantrekkelijk is, dat ondernemingen worden ondersteund bij het aanboren van nieuwe markten en het internationaliseren. Nieuwe dienstverleningsconcepten om de administratieve lasten en risico's van werkgeverschap te delen, moeten de kans krijgen zich te bewijzen.

- Werk verder aan een energieke samenleving door groene groei bottom up van de grond te laten komen via de Green Deal Beweging. Ondernemers zijn de aanjagers van duurzame groei. De overheid moet belemmeringen wegnemen, in beginsel niet subsidiëren maar wel randvoorwaarden bieden voor opschaling van goede initiatieven. Faciliteer een Groene Investeringsmaatschappij (met privaat aan te trekken middelen) zoals ontworpen door Holland Financial Centre voor groene innovatieve doorbraken.
- Ga verder met de aanpak van verlaging van de regeldruk voor bedrijven. Een netto vermindering van de regeldruk (in brede zin: nalevingskosten, administratieve- én toezichtslasten) blijft hard nodig. Het vereist dat er geen nieuwe regels bijkomen indien niet tegelijkertijd meer regels worden geschrapt (vertaald naar kosten voor bedrijven). Uitgangspunt moet zijn 'vertrouwen in plaats van wantrouwen' en het principe van 'Think Small First' zoals vastgelegd in de Europese 'Small Business Act'.
- Maak het aantrekken van risicodragend kapitaal beter mogelijk. Het aantrekken van risicodragend kapitaal moet vooral voor kleinere ondernemingen worden vereenvoudigd. De administratieve lasten voor kleine beursvennootschappen zijn onevenredig hoog en dat maakt een beursgang voor kleinere ondernemingen onaantrekkelijk. Een schoningsoperatie van de Wet financieel toezicht zou belemmeringen moeten wegnemen. Daarnaast is het noodzakelijk dat het MKB+ Innovatiefonds snel actief wordt voor verruiming van risicodragende financiering voor het mkb. In het fonds zijn reeds opgenomen de bestaande regelingen voor innovatiekrediet en de zg. seedfaciliteit. De uitbreiding met een nieuw arrangement voor risicodragende financiering laat te lang op zich wachten. Het is van belang hierbij naast marktpartijen de bestaande publieke financiers van risicodragend vermogen, in casu de regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's), in te schakelen.
- Stimuleer bedrijfsopvolging. Voorkomen moet worden dat er sprake is van kapitaalvernietiging doordat bedrijfsopvolging bij (familie)ondernemingen niet van de grond komt. Fiscaal zijn belemmeringen zo veel als mogelijk weggenomen. Echter, vraag en aanbod kunnen elkaar niet goed vinden. Maak via voorlichting door de Ondernemingspleinen duidelijk dat een onderneming starten niet per se hoeft door een nieuwe onderneming op te richten, maar dat dit ook kan door een onderneming over te nemen.
- Blijf innovatie bevorderen voor alle bedrijven. Het investeringsklimaat voor bedrijven die willen (blijven) investeren in onderzoek en ontwikkeling moet op peil blijven met de succesvolle generieke WBSO (voor R&D personeel) en de nieuwe RDA regeling (voor andere investeringen in R&D). De Innovatieprestatiecontracten moeten beschikbaar blijven voor het innovatievolgend mkb.
- Laat regionaal economisch beleid in beginsel over aan de regio's zelf. Nederland is te klein voor regionaal economisch beleid door de rijksoverheid. Dat laat onverlet dat regio's zelf kunnen investeren in hun ontwikkeling. Het meest vruchtbaar is dat de regio's daarbij aansluiting zoeken bij de keuzes van het nieuwe bedrijfslevenbeleid op rijksniveau, in het bijzonder dat ten aanzien van de topsectoren. Bij benutting van middelen van de Europese structuurfondsen voor de topsectoren is een gecoördineerde

aanpak vanuit de regio's essentieel (via de zogenaamde landsdelige agenda's onder regie van de rijksoverheid).

- Maak Nederland minder kwetsbaar voor de toenemende claimcultuur. Met name de openheid van het Nederlands rechtssysteem voor collectieve claims aangedragen door claimbedrijven en gefinancierd door derden, zoals hedgefonds, heeft een negatieve invloed op ons vestigingsklimaat. Dit jaagt ondernemingen weg. Zonder inbreuk te maken op het recht op een effectieve afwikkeling van schade moet de nieuwe minister van Justitie prioriteit geven aan het aanbrengen van juridische 'checks and balances' die bescherming bieden tegen de Angelsaksisch geïnspireerde claimpraktijken uit winstbejag. De door derden (als beleggingsvehikels) gefinancierde claiminstellingen moeten niet ontvankelijk zijn bij de Nederlandse rechter. Het ministerie van Veiligheid en Justitie moet dit niet langer uit de weg gaan.

Specifiek: Topsectorenaanpak

- Zet het topsectorenbeleid met kracht voort. Het is één van de belangrijkste hervormingen van het vorige kabinet. Onderdeel daarvan is om de kennissector en het bedrijfsleven in de topsectoren beter dan ooit met elkaar te verbinden, zodanig dat Nederland zowel voor het bedrijfsleven in de topsectoren als de wetenschap een grote aantrekkingskracht heeft. Het topsectorenbeleid biedt tevens mogelijkheden om tegemoet te komen aan grote maatschappelijke vraagstukken. De oplossingen hiervoor, ook in de vorm van diensten, kunnen ook als exportproduct worden benut⁸.
- Verschuif de verantwoordelijkheid voor het wetenschapsbeleid naar de minister van EL&I, zodat er een veel betere synergie gaat ontstaan tussen wetenschap en innovatie. Hier is Landbouw het lichtende voorbeeld: de 'gouden driehoek wetenschap-overheid-bedrijfsleven' valt daar bestuurlijk onder de (systeem)verantwoordelijkheid van één bewindspersoon. Dit voorbeeld geeft ook aan dat de vrees voor uitholling van fundamenteel onderzoek ongegrond is. De synergie heeft daar (bewezen) geleid tot meer ruimte voor het vrije en ongebonden onderzoek. Schade voor dit deel van het onderzoek dreigt volgens deskundigen juist op de terreinen waar wetenschap en innovatie *niet* bij elkaar zijn gebracht en synergievoordelen voor de Nederlandse samenleving en economie *niet* tot stand zijn gekomen. Wetenschapsbeleid verdient herwaardering. In de huidige context onder 'Onderwijs' wordt het belang ervan onvoldoende onderkend juist vanwege de gebrekkige interactie met het innovatieveld. Bij integratie van het wetenschaps- en innovatiebeleid onder het ministerie van EL&I is het wel van belang de financiële ruimte voor het vrije en ongebonden onderzoek te verhogen alsmede structureel meer middelen te reserveren voor het topsectorenbeleid.
- Wetenschap en innovatie zijn de motoren voor (toekomstige) welvaart en welzijn van Nederland. De ambitie moet blijven om tot de top 5 van de wereld als kenniseconomie te behoren. Nederland zit daar tegenaan, maar zal extra stappen moeten zetten om tot de top 5 te komen. Die stappen zitten vooral aan de kant van de investeringen in onderzoek en ontwikkeling, zowel publieke als privaat. De topsectoren beslaan ruim driekwart van de private onderzoeksinvesteringen.

---

⁸ Zie ook het recente SER advies *Verschuivende Economische Machtverhoudingen* waarin de SER voortzetting van het topsectorenbeleid met kracht aanbeveelt.

- Voer de innovatiecontracten van 2 april jl. naar letter en geest uit. Deze contracten zorgen van een hechte duurzame samenwerking tussen wetenschap en bedrijfsleven waarvan de topconsortia voor kennis en innovatie (TKI's) de publiekprivate broedplaatsen zijn waar onderzoekers en bedrijven elkaar treffen. In deze contracten is *per jaar* voor 1,5 tot 2 miljard euro aan private investeringen gemobiliseerd. Het is zaak dit commitment ook echt te verzilveren door van alle betrokken partijen een transparant middellange termijn perspectief te verlangen. Hierbij is van belang:
- ✓ *Bestendig beleid.* Innovatie is een zaak van lange adem. Het is essentieel dat de overheid voor de innovatiecontracten duidelijkheid biedt over haar financiële commitment, tenminste voor een periode van 4 jaar (2013-2017). Dit zal in belangrijke mate bepalend zijn voor het blijvende commitment van het bedrijfsleven.
  - ✓ *Toekomst NWO.* NWO zal financieer moeten blijven van het vrije en ongebonden onderzoek en dé funding organisatie moeten worden van samenwerkingsverbanden tussen publieke kennisinstellingen en bedrijven in de topsectoren en daarbuiten over de volle breedte van wetenschappelijk en toegepast onderzoek. NWO moet zijn organisatie hierop aanpassen zodat de toegevoegde waarde van NWO voor wetenschap en innoverend bedrijfsleven onbetwistbaar wordt.
  - ✓ *Extra middelen voor cofinanciering van het EU Horizon 2020 Innovatieprogramma.* Via het topsectorenbeleid kan Nederland optimaal voorsorteren op de middelen uit dit programma. Daarbij kan de deelname van het bedrijfsleven worden versterkt. Uit deze middelen dient ook de bijdrage aan het ruimtevaartbeleid bekostigd te worden. Het ligt ook in de rede in Brussel te bepleiten om de eis van nationale cofinanciering te versoepelen resp. tijdelijk buiten haken te zetten gelet op de huidige moeilijke financiële positie van de meeste lidstaten.
  - ✓ *Een zo lean en mean mogelijke, niet bureaucratische structuur van de TKI's per topsector.* De TKI's moeten 'zo weinig mogelijk bricks en zoveel mogelijk brains' bij elkaar brengen.
  - ✓ *Introductie van een MKB valorisatie-instrument:* het (innovatieve) mkb is onmisbaar voor het behalen van de ambities van de topsectoren. Starters en mkb - ers zorgen voor dynamiek en vernieuwing en hebben een belangrijke rol in het vertalen van kennis en kunde naar kassa (valorisatie). Op dit moment zijn er nog de nodige initiatieven die zich hierop richten (valorisation grant, small business innovation research) maar deze vallen volgend jaar weg. Nodig is een nieuw instrument dat het mkb in de topsectoren voorziet van laagdrempelige toegang tot publieke en private kennis en ruimte voor kleinschalige en kortdurende samenwerking in innovatieprojecten en flankerende activiteiten gericht op netwerkvorming en kennisoverdracht. Analoog hieraan moet een innovatiefonds voor de bedrijven in de primaire sector land- en tuinbouw tot stand komen met daarin opgenomen het Innovatienetwerk Landbouw en Groene Ruimte. Met dit fonds kunnen middelen beschikbaar komen voor stimulering van innovatie en duurzaamheid bij agrarische bedrijven.
  - ✓ *Stroomlijn de departementale innovatiemiddelen.* Bij de inzet van middelen van de departementen moet, voor de middelen die zijn gereserveerd voor het bedrijfslevenbeleid, een draai plaatsvinden van sturing vanuit de eigen departementale beleidsdoelstellingen naar sturing via de innovatiecontracten. Hiervoor moeten deze middelen worden ondergebracht in een gezamenlijke

begrotingspost. De voor de topsectoren gereserveerde middelen voor toegepast onderzoek moeten uiterlijk in 2015 vrij kunnen worden uitgezet onder regie van de topteam van de topsectoren bij die toegepaste kennisinstituten die de gevraagde competenties op het juiste niveau hebben. Met het programma Inkoop innovatie urgent – dat in het kader van het topsectorenbeleid is ontwikkeld – kan de overheid zelf ook via haar inkoopbeleid innovatie stimuleren. Dit programma moet dan ook overkort worden uitgevoerd.

- Voer de Human Capital Agenda's van de topsectoren en het Masterplan Bèta en technologie integraal uit.
- Kom in samenspraak met de topsectoren tot uitvoering van de internationaliserings-offensieven om de nieuwe groeimarkten van de wereld effectief toegankelijk te maken voor het Nederlandse bedrijfsleven. Zorg voor een goede rol van de Dutch Trade Board bij de praktische uitwerking hiervan.
- Blijf investeren in het Nederlandse hoofdkantorenklimaat en de aantrekkingskracht van Nederland als hoofdkantoren-gateway to Europe. Een concurrerend fiscaal klimaat en -verdragenetwerk, een goede en hoog opgeleide beroepsbevolking, uitstekende mainports en bereikbaarheid en een hoog niveau van financiële en zakelijke dienstverlening zijn hiervoor essentieel. De Nederlandse financiële sector moet internationaal georiënteerd blijven en kwalitatief goede dienstverlening kunnen blijven bieden aan haar zakelijke klanten met een internationale actieradius. Het bankwezen moet niet terug naar de nationale schaal. Dat is de dood in de pot voor het Nederlandse hoofdkantorenklimaat. Totstandkoming van een 'Europese Bankunie' met toezicht op de financiële sector op Europees niveau (zie hiervoor par. 3) heeft als bijkomend voordeel dat dit kan worden voorkomen.

4.2.2. Bied ondernemers de kans de 'assets' van Nederland beter te benutten

Waaruit bestaan de 'assets' van Nederland? Natuurlijk is dat de geografische ligging als gateway naar Europa en de bodemschatten, maar het gaat vooral ook om de mensen, de financiële middelen, de opgebouwde kennis, de kansen van doorbraak technologieën als ICT. Ondernemers zijn in staat van deze 'productiefactoren' veel meer te maken dan de som der delen. Maar dan moeten die 'assets' niet alleen potentieel, maar ook daadwerkelijk voor de Nederlandse economie beschikbaar zijn. En dat kan heel wat beter.

Waarom doet Duitsland het zo goed?

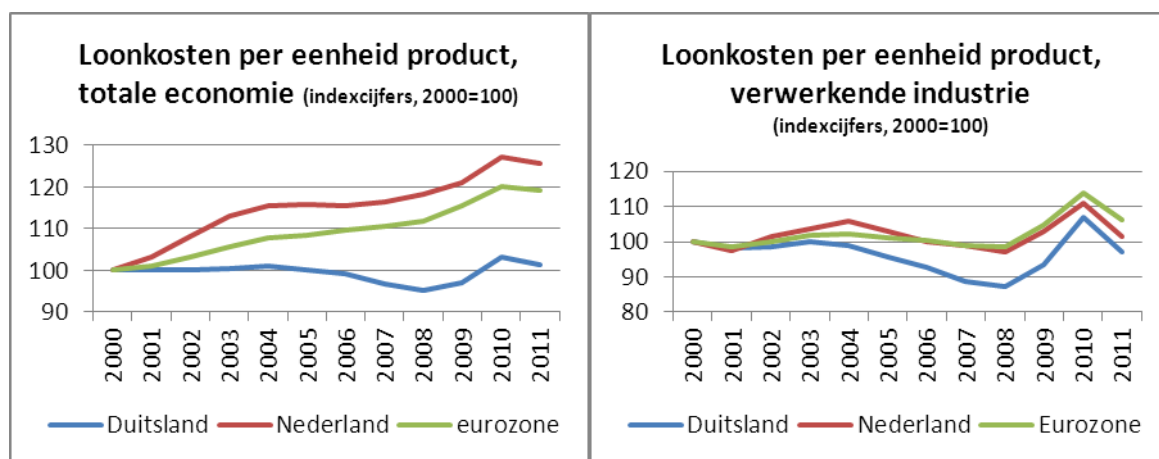
Het succes van Duitsland is te verklaren door *de kapitaalgoederenindustrie die van de internationale groeimarkten heeft weten te profiteren en de veel veerkrachtiger geworden binnenlandse economie door arbeidsmarkthervormingen met een lage groei van de loonkosten in de afgelopen 10 jaar. Duitsland kent ook een minder sterk op schulden gebouwde woningmarkt en een op omslagfinanciering gebaseerd pensioenstelsel. Duitsland heeft geen woningmarkt- en pensioen crisis overgehouden aan de financiële crisis.*

Duitsland kent veel meer dan Nederland een grote kapitaalgoederenindustrie waarmee sterk is ingespeeld op de nieuwe groeimarkten van de wereld. Duitsland voert naar verhouding driemaal zoveel uit naar de BRIC landen als Nederland. Duitsland verdient ook meer aan zijn export dank zij meer binnenlands geproduceerde uitvoer. Het aandeel wederuitvoer in de goederenexport is in Nederland 55 procent en Duitsland slechts 15

procent. Zowel Duitsland als Nederland heeft overigens op de exportmarkten met de industriële producten hun concurrentiepositie weten te verbeteren ten opzichte van de overige EU-landen. De industriële loonkosten in Nederland stegen de afgelopen 10 jaar wel harder dan in Duitsland, maar dat is goed gemaakt door een snellere productiviteitsstijging.

Een groot verschil tussen Duitsland en Nederland zit ook in de binnenlandse economie.

In de eerste plaats is aan het begin van vorig decennium de Duitse arbeidsmarkt flink hervormd. Zo werd de duur van de WW verkort tot maximaal 12 maanden en maximaal 18 maanden voor oudere werknemers, de arbeidsparticipatie van ouderen gestimuleerd door de (aangekondigde) verhoging van de pensioenleeftijd en bleef men erbij om geen wettelijk minimumloon in te voeren. Het daardoor grotere beschikbare arbeidsaanbod (denk ook aan de Oost-Duitsers) heeft er aan bijgedragen dat de loonkostenstijging in de gehele economie in Duitsland nauwelijks is uitgegaan boven de groei van de arbeidsproductiviteit van 2000 tot 2011. Nederland heeft de loonkosten per eenheid product daarentegen met 25 procent laten oplopen. Dit verschil blijkt vooral te zijn veroorzaakt door een veel hogere werkgeverslastenstijging in Nederland dan in Duitsland. De kostenstijging in Nederland heeft zich voor een belangrijk deel gemanifesteerd in de vorm hogere pensioen- en zorgpremies.

Belangrijk zijn in de tweede plaats de verschillen in de werking van de woningmarkt en het pensioenstelsel. Nederland is door de financiële crisis veel harder geraakt vanwege de hoge hypotheekschuldenlast en een het op kapitaaldekking gebaseerd pensioenstelsel. De Nederlandse woningmarktcrisis en pensioenperikelen hebben het consumentenvertrouwen stevig geraakt. Duitsland kent met het 'Bausparen' op de woningmarkt en een veel groter omslagstelsel bij de pensioenen een geringere gevoeligheid voor de perikelen op financiële markten. De Duitse consument heeft het daardoor veel minder laten afweten.

4.2.2.1 De mensen

Het beschikbare talent voor de arbeidsmarkt moet beter en meer worden benut. De arbeidsmarkt voor ouderen moet uit het slot. Mobiliteit tussen banen moet ook boven de 50 jaar van de grond komen zodat ervaring en mogelijkheden van mensen beter tot hun recht komen en een veel betere fit gaat ontstaan tussen banen en talenten van mensen. Dit verhoogt de productiviteit.

- Allereerst moeten we voorkomen dat de jeugdwerkloosheid sterk oploopt. Behoud van leerwerkplekken en stageplaatsen is daarvoor essentieel, zodat jongeren een beroepsopleiding kunnen blijven volgen. Primair vanuit het bedrijfsleven zelf vergt dit inspanningen. Maar ook regelgeving moet worden aangepast zodat een vakopleiding

gestart kan worden zonder al direct over een arbeidscontract te beschikken. Werkgevers zullen jongeren sneller een werkplek in de onderneming kunnen bieden door (tijdelijke) introductie van no-risk arrangementen en behoud van de mogelijkheid om flexibele contracten te sluiten.

- Verruim het arbeidsaanbod door het politieke akkoord van 26 april jl. om de AOW- en pensioenleeftijd na een verhoging naar 67 jaar structureel te koppelen aan de ontwikkeling van de levensverwachting. Daarmee blijft deze verworvenheid van het Pensioenakkoord overeind. Ook bij een snellere stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd in de komende jaren is het zaak een flexibele opname van de AOW vanaf 65 jaar mogelijk te maken met (lifetime) korting op de AOW-uitkering. Dit onderdeel van het Pensioenakkoord is in het zg. Lente-akkoord weggevalen, maar is een wezenlijk onderdeel van modernisering van de AOW. Voor vroege starters op de arbeidsmarkt moet een vervroegde opname van de AOW mogelijk blijven.
- Maak langer werken per week en per jaar weer normaal. Het aantal gewerkte uren in Nederland ligt flink lager dan het gemiddelde van andere westerse landen, ook voor fulltimers. Sinds 2000 werken we zo'n anderhalve week per jaar minder (58 uur) dan vóór die tijd. Schoon de uitgebreide verlofwetgeving op zodat met behoud van mogelijkheden voor deeltijdwerk maatwerk en flexibiliteit mogelijk is in bedrijven en arbeidsorganisaties. De zogenaamde 'ontziemaatregelen' in cao's voor oudere werknemers moeten definitief worden afgeschaft.
- Verruim het arbeidsaanbod ook door werken onder het minimumloon toe te staan onder de condities die in het wetsvoorstel werken naar vermogen zijn vastgelegd, zodat een inkomensaanvulling tot het sociaal minimumniveau is gegarandeerd. Voor tenminste een deel van de kwetsbare groep aan de onderkant van de arbeidsmarkt kan zo een opstap naar werk mogelijk worden.
- Koester de baten van de zorg in de vorm van een gezonde beroepsbevolking, maar waak voor een te lage productiviteit, een navenant te grote aanzuigende werking van de zorg op de arbeidsmarkt en te hoge kosten (zie par. 4.2.3.).
- Verklein de omvang van de overheid en daarmee het beroep van de overheidsbureaucratie op de arbeidsmarkt (zie idem bij par. 4.2.4.).
- Benut de Europese arbeidsmarkt en bevorder selectieve immigratie van buiten de EU: een ruimhartig kennismigrantenbeleid (geen kansarmen, wel kansrijken). Voor de kennisintensieve industrie is het essentieel om bij onvoldoende uitstroom naar de arbeidsmarkt vanuit techniekopleidingen, ook kennis uit het buitenland te kunnen aantrekken.
- Hervorm het ontslagrecht in combinatie met een inkorting van de maximale duur van de WW tot één jaar. Bij deze hervorming is de positie van het mkb essentieel, omdat kleine bedrijven het meest kwetsbaar zijn. Voorwaarde voor invoering van een nieuw stelsel is dat het ook voor deze bedrijven een duidelijke vooruitgang moet betekenen ten opzichte van de huidige situatie.

Zorg daarom voor rechtszekerheid voor werkgever en werknemer en bevrijd het stelsel van de huidige vergaande juridificering en kostbare uitvoering met lange behandeltermijnen. Behoud hierbij de mogelijkheid van een eigen risico in de WW op sectorniveau in plaats van ondernemingsniveau. Een hervormingsplan voor het ontslagrecht en de WW kan er als volgt uitzien:

- ✓ De huidige lange maximale opzegtermijn bij contracten voor onbepaalde tijd dient te worden beperkt tot maximaal 2 maanden (en korter naarmate het aantal dienstjaren geringer is).
- ✓ De huidige preventieve toets via het UWV en contractontbinding via de kantonrechter kunnen plaatsmaken voor een eenduidig repressief stelsel op voorwaarde dat de hiervoor genoemde rechtszekerheid kan worden geborgd en ook voor het midden- en kleinbedrijf per saldo van verbetering sprake is. Het ontslagrecht is een lawyers' paradise' en bureaucratische nachtmerrie geworden. De hoge (perceptie)kosten van beide ontslagroutes komen volledig voor rekening van werkgevers (incl. ontslagvergoedingen gemiddeld jaarlijks 4 miljard) maar zijn maatschappelijk in niemands belang.
- ✓ Een repressief stelsel biedt een werknemer de mogelijkheid een kennelijk ongegrond ontslag bij de rechter aan te vechten; de grond voor een eventuele schadeloosstelling is ontslag dat in strijd is met ontslagverboden dan wel het evident ontbreken van een deugdelijk grond voor ontslag; daarbij dient ontslag om bedrijfseconomische redenen altijd te kwalificeren; de wetgeving moet kraakhelder zijn om het beroep op de rechter te minimaliseren; een eventuele schadeloosstelling moet wettelijk worden vastgesteld op twee weken per dienstjaar met een maximum van één jaarsalaris exclusief variabele beloning.
- ✓ In de nieuwe ontslagwetgeving dient het fenomeen ontslagvergoedingen te worden afgeschaft; dit moet volledig doorwerken naar huidige cao-afspraken over sociale plannen bij collectief ontslag.
- ✓ Het Lenteakkoord introduceert een verplichte werkgeversbijdrage voor 'transitietrajecten' voor een ontslagen werknemer (met een opbouw van 1 week per dienstjaar en een maximum van een half jaarsalaris). Dit is uitsluitend aanvaardbaar indien eerdere scholingsbijdragen tijdens de looptijd van het contract hiermee kunnen worden verrekend; bij het moeten laten vertrekken van een werknemer waarin goed is geïnvesteerd, moet een werkgever niet worden verplicht nog eens een extra 'transitiebijdrage' te betalen; overigens moeten sectoren vrij zijn de verplichte bijdrage via collectieve arrangementen zoals OenO-afspraken te financieren.
- ✓ Het introduceren van *een eigen risico in de WW* op ondernemingsniveau van maximaal 6 maanden voor werkgevers als vervanging van de collectieve financiering via gedifferentieerde sectorpremies werkt tegendraads aan deze hervorming van het ontslagrecht. Het maakt ontslag van werknemers met een langer aantal dienstjaren weer duurder en beschermt daarmee insiders ten koste van outsiders. Het heeft geen effect op de omvang van de WW-uitkeringen en is een schijnbezuiniging. De huidige collectieve sectorale wachtgeldverzekering voorkomt juist dat bedrijven in bedrijfseconomische moeilijkheden nog verder naar een faillissement worden gedrukt, met als resultaat ontslag voor alle werknemers van het betreffende bedrijf. Een ongeclausuleerd eigen risico voor de WW op ondernemingsniveau leidt daar wel toe, is daarmee eerder werkloosheidverhogend dan -verlagend en vooral voor het mkb niet te dragen. Collectieve sectorale

financiering van een deel van de WW moet behouden blijven. Wel is het denkbaar daarbij een 'opt out' faciliteit te bieden voor individuele bedrijven die ervoor kiezen de WW-uitkering gedurende een beperkte periode (1 maand per dienstjaar, maximaal ½ jaar) zelf te dragen.

- ✓ Voor een echte besparing op WW-uitgaven moet de maximum duur van de WW worden verkort tot 1 jaar; hiermee wordt mede voorkomen dat de WW een VUT arrangement wordt.

Met een hervormingsplan langs deze lijnen wordt bereikt dat de arbeidsmarkthervorming ook positief uitpakt voor het kleinere bedrijfsleven dat nu bij ontslag om bedrijfseconomische redenen gebruik maakt van de preventieve toets van het UWV, daaraan zekerheid ontleent en wel loon doorbetaalt tijdens de lange proceduretijd maar geen ontslagvergoeding. Het hervormingsplan dient voorts de waardevolle positie en functie van de uitzendsector op de arbeidsmarkt volledig in tact te laten.

- Intensifieer de samenwerking tussen beroepsonderwijs en bedrijfsleven in het middelbaar beroepsonderwijs. Er zijn hier stappen gezet met de oprichting van de Stichting samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB). Er moet nog het nodige gebeuren om deze samenwerking in gelijkwaardigheid krachtig voort te zetten, om het beroepsonderwijs beter af te stemmen op de arbeidsmarkt én om het mbo aantrekkelijker te maken voor studenten. Zoals:
  - ✓ Schep meer mogelijkheden voor zij-instroom van docenten uit het bedrijfsleven in het mbo en vmbo. Vooral voor docenten in de bèta/techniek, transport en medische sectoren in het mbo en voor vakdocenten in het vmbo worden tekorten verwacht. Om mensen werkzaam in het bedrijfsleven te verleiden structureel een deel van de week in het beroepsonderwijs te gaan werken als praktijkdocent moeten de eisen aan hun bevoegdheden beperkt zijn. Hun bekwaamheid moet uiteraard goed zijn.
  - ✓ Stel een verplicht meldpunt in voor voorgenomen opheffingen van technische studierichtingen in vmbo, mbo en hbo. Nu worden studierichtingen opgeheven en heeft niemand het overzicht. Als bekend is wat de voornemens zijn, kan in samenspraak tussen onderwijsinstellingen en het georganiseerde bedrijfsleven worden voorzien in het behoud van een afdoend aanbod van studierichtingen. Datzelfde geldt voor kleine ambachtelijke opleidingen. Deze opleidingen staan onder druk door versnippering en te weinig instroom. Die versnippering moet worden opgeheven en de interesse van jongeren voor een opleiding in de ambachtelijke sector moet vergroot worden.
  - ✓ Zorg voor meer aandacht in havo en vmbo voor beroepsgerichte vakken. Dan wordt de keuze voor beroepsonderwijs na het voortgezet onderwijs een serieus alternatief.
  - ✓ Voer in of naast de CITO toets in het basisonderwijs een eindtoets in waarin praktische vaardigheden van leerlingen worden getest. Dit zal het imago van deze talenten verhogen en zodoende bijdragen aan meer en gemotiveerdere keuzes voor het beroepsonderwijs.
  - ✓ Zorg voor structurele aandacht voor digitale informatie en communicatie in de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs. In de onderbouw moet worden opgeleid tot een basisniveau van digitale geletterdheid, in de bovenbouw kunnen gespecialiseerde, verdiepende modules per profiel het curriculum aanvullen.

Digitaal alfabetisme moet vandaag de dag ontegenzeggelijk onderdeel zijn van de startkwalificatie voor de arbeidsmarkt.

- Zorg voor een betere aansluiting tussen hoger onderwijs (universiteiten en hoger beroepsonderwijs) en arbeidsmarkt met veel meer aandacht voor bèta en technologie:
  - ✓ Het hoger onderwijs moet meer afgerekend worden op prestaties en profilering. De eerste stap van 7 procent prestatieafhankelijke en profileringsbesteding moet onverkort doorgezet worden en doorgroeien naar een hoger percentage. Uitgangspunt moet zijn dat hoger onderwijs ook goed aansluit bij de Human Capital Agenda's van de topsectoren.
  - ✓ Het Nederlandse universitaire onderwijs doet het goed maar de Nederlandse universiteiten zijn onderling en internationaal nog te weinig onderscheidend. Hier zijn doorbraken gewenst. Nederland heeft universiteiten nodig die als 'centre of excellence' geen genoegen nemen met middelmaat. Daarbij moet ook de mogelijkheid gaan ontstaan veel ruimhartiger private middelen aan te trekken die rechtstreeks moeten toevallen aan de onderzoekers zelf en niet blijven hangen in de universiteitsbureaucratie. Studenten kan voor daadwerkelijk geboden extra kwaliteit van 'centres of excellence' een hoger collegegeld worden gevraagd. Selectie aan de poort hoort hierbij. Dat is internationaal de normaalste zaak van de wereld. Vanzelfsprekend moet toegankelijkheid worden gewaarborgd door het stelsel van studieleningen.
  - ✓ In het hoger beroepsonderwijs moet een grotere en directere betrokkenheid van de 'afnemers' tot stand komen. Opleidingen met een beperkt arbeidsmarktperspectief moeten worden ingeperkt. Arbeidsmarktrelevantie van opleidingen zou periodiek moeten worden getoetst, waarbij licenties tijdelijk verlengd kunnen worden. Van belang is een duidelijke centrale normstelling en instellingsoverstijgende toetsing van kernvakken van studies met veel gemeenschappelijke elementen, zodat diploma's en kwaliteit eenduidig en herkenbaar zijn voor zowel de werkgever als de student. Ook het toepassingsgerichte onderzoek speelt een belangrijke rol in het versterken van de relatie hbo en bedrijfsleven. De uitrol van de Associate Degree moet krachtig worden voortgezet.
  - ✓ Het masterplan bèta en technologie moet onverkort uitgevoerd worden om de groeibemleming van te weinig beschikbare technici te voorkomen. Daarvoor zijn ook nodig collegegelddifferentiatie (lager voor bèta, hoger voor alfa en gamma) en selectieve toegang voor opleidingen met geringe arbeidsmarktrelevantie.
  - ✓ Voer opnieuw een differentiatie van promotiebonussen in. Promoties in de hoek van de topsectoren moeten een hogere bonus krijgen dan alfa-gamma promoties. De promotiebonus is een vergoeding voor de basisinfrastructuur en overhead tijdens het promotieonderzoek. Het topsectoren onderzoek is vanwege de bètafocus veelal aanzienlijk duurder dan onderzoek in de sociale wetenschappen en humaniora.
- Behoud een toegankelijk vraaggefinancierd kinderopvangstelsel. De functie om arbeidsparticipatie te bevorderen moet centraal blijven staan bij eventuele (verdere) bezuinigingen. Deregulering en meer zelfregulering kunnen de marktwerking verder bevorderen en de kosten omlaag brengen. Het is belangrijk dat de werkgeversbijdrage (via een opslag op de sectorfondspremie) niet verder stijgt. Werkgevers dragen nu één derde van de totale kosten voor kinderopvang bij.

4.2.2.2 De financiële middelen: de noodzaak van een integraal financieel hervormingsplan voor banken, pensioenfondsen en investeringen in een gezond woonklimaat

Nederland loopt financieel steeds meer vast.

- De pensioenfondsen opereren met verouderde pensioenregelingen die niet meer toekomstbestendig zijn en staan met kunst- en vliegwerk al meerdere jaren ‘in het rood’ of er tegen aan. Van indexeren van pensioenen is al jaren geen sprake meer. Het stelsel is in toenemende mate een bron van generatieconflicten aan het worden. Premies zijn fors gestegen en nog nooit zo hoog geweest. Pensioenfondsen beleggen ondertussen voor 85 á 95 procent buiten Nederland.
- De banken hebben te maken met een deposito financieringsgat van 500 miljard (80 procent bbp) als gevolg van de enorme vlucht in de afgelopen 15 jaar van de hypotheekfinanciering (meer dan een verdubbeling naar 650 miljard anno 2012). De financiering van dit ‘hypotheekgat’ moet plaatsvinden op de internationale financiële markten. Nederlandse banken zijn daar veel sterker dan banken in andere Europese landen op aangewezen. De kwetsbaarheid daarvan (langlopende hypotheekfinancieringen met kortlopend buitenlands kapitaal) leidt tot rantsoenering bij de hypotheek- en kredietverlening. De stapeling aan regelgeving en heffingen (opbouw depositogarantiestelsel en bankbelasting) scherpt dat nog eens extra aan.
- Voor starters op de woningmarkt is de hypotheekverlening steeds problematischer. Als gevolg van de aanscherping van de zg. Gedragscode Hypotheekfinanciering in augustus vorig jaar is de leencapaciteit fors beperkt. Er mag en kan geen maatwerk meer worden geleverd door het inkomensperspectief van mensen voorop te zetten. Zonder financiering is er geen vraag op de woningmarkt, zakken prijzen verder weg, verliezen zittende huiseigenaren vermogen, worden nieuwbouwprojecten stopgezet en is er al met al grote malaise in de bouw- en verwante sectoren. De onzekerheid over de hypotheekrenteaf trek draagt allerminst bij aan enig perspectief op herstel.
- Bedrijven tenslotte ondervinden in toenemende mate financieringsproblemen. De kredietmarkt voor kleine kredieten tot 250.000 euro lijkt geheel opgedroogd.

Het is tijd voor een alomvattend financieel hervormingsplan om deze wurgende impasses bij pensioenen, financiering van banken, wonen en kredietverlening aan bedrijven te doorbreken. Dat kan door verbindingen te leggen tussen de diverse thema's in een integraal plan.

Nederland heeft de unieke mogelijkheid de financieringsproblematiek in de financiële sector te verlichten door benutting (onder verantwoorde condities) van de pensioenbeleggingen. Banken kunnen daarmee substantieel worden ontlast van de hoge hypotheekschuld. Daardoor komen meer middelen beschikbaar voor kredietverlening aan bedrijven en hypotheekverlening aan de geplaagde woningmarkt.

Het is zonneklaar dat dit plan alleen realiteitsgehalte heeft wanneer voor zowel de pensioenfondsen, banken als de kopers en investeerders op de woningmarkt een duidelijk toekomstperspectief wordt geboden. De hoofdpunten daarvan moeten in een nieuw Regeerakkoord worden vastgelegd. Hierna schetsen wij deze hoofdpunten. Het ligt in de rede dat de nieuwe minister van Financiën in overleg met banken, bedrijfsleven, pensioensector en woningmarktpartijen zo spoedig mogelijk tot een concrete uitwerking komt.

Pensioenen

Het collectief verplichte tweede pijler pensioen is in de huidige vorm niet houdbaar. Dat is vastgesteld door meerdere door de overheid ingestelde commissies en de sociale partners in de Stichting van de Arbeid. In het daarover gesloten Pensioenakkoord is een noodzakelijke hervorming van de tweede pijler pensioenen overeengekomen.

- Pensioencontracten moeten aanpasbaar worden voor veranderingen in de levensverwachting en ontwikkelingen op de financiële markten. Premies moeten worden gestabiliseerd. Het nieuwe pensioencontract dat aan deze uitgangspunten voldoet is inmiddels uitgewerkt met het bijbehorende Financieel Toetsingskader (FTK). Inwerkingtreding per 1 januari 2014 is mogelijk. Belangrijk daarbij is:
  - a) Het nieuwe contract biedt materieel meer nominale zekerheid. Eventuele nominale kortingen in het nieuwe contract liggen in de range van 0-1 procent tegen gemiddeld 10 procent bij voortzetting van het huidige contract. Hiermee is het nieuwe contract maatschappelijk beter houdbaar.
  - b) Het nieuwe contract behandelt generaties evenwichtig. Financiële tegenvallers gaan niet meer eenzijdig ten laste van ouderen en meevallers vooral naar jongeren. Anderzijds komen de gevolgen van een stijging van de levensverwachting niet meer in hoge mate bij jongeren. Ook kunnen fondsen met hun beleggingsbeleid de lasten tussen generaties niet meer herverdelen (zoals nu intransparant wel gebeurt).
  - c) Het nieuwe contract zorgt voor macro-economische stabiliteit, mede omdat de discontovoet hoger en stabiel is. De discontovoet is namelijk niet langer de risicovrije marktrente maar houdt rekening met risicopremies. Door een hogere stabielere discontovoet voorkomt het nieuwe contract dat er in goede tijden te veel wordt uitgekeerd en nu bij een uitzonderlijk lage rente door kapitaalvlucht naar Noord Europa moet worden gekort en premies onverantwoord toenemen. Dit terwijl de beleggingsrendementen van pensioenfondsen daar geen enkele aanleiding voor vormen.
  - d) Het nieuwe contract is niet kwetsbaar voor de ontwikkelingen in de EU (omdat het geen formele nominale garanties geeft), het huidige contract nadrukkelijk wel.
- Het stelsel moet worden bevrijd van zijn generatiestrijd, zijn (te) forse kortingen in moeilijke tijden, de onmogelijkheid te corrigeren voor de levensverwachting én de onhoudbare premiedruk. Het is echter wenselijk dat ook de reeds opgebouwde pensioenrechten onder de nieuwe spelregels worden gebracht ('invaren'). De vrees voor hieraan verbonden juridische risico's kan een blokkade vormen voor het toekomstbestendig maken van het stelsel. Wanneer het stelsel echter bij het oude blijft en desintegreert, loopt iedereen schade op, óók de Nederlandse staat met de belastingclaim die op de opgebouwde pensioenrechten rust (een zelfstandige reden om de zaken niet – zoals tot dusverre – 'technocratisch' op hun beloop te laten).
- Voor participatie van de pensioensector in een financieel hervormingsplan moet de Nederlandse Staat de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel maximaal faciliteren. Daarnaast moet worden voorkomen dat in het overgangsjaar 2013 onnodig moet worden afgestempeld en premies worden verhoogd.

Banken

Nederlandse bedrijven hebben behoefte aan sterke, grote financiële partners die hen van dienst zijn in eigen land, maar ook elders in de wereld. Om hun rol als kredietverschaffers

te kunnen blijven waarmaken, is oplossing van de financieringsproblematiek van banken geboden via:

- de verkoop (securitisatie) van hypotheekleningen aan institutionele beleggers; Voorkomen moet worden dat Brusselse kapitaalgevers het securitiseren van hypotheekleningen beperken of sanctioneren;
- de in het Lenteakkoord vastgelegde terugkeer naar hypotheekleningen met jaarlijkse annuïtaire aflossing tijdens de looptijd van de hypotheek en stimuleren van aflossen op bestaande hypotheekleningen (zie hierna onder ‘woningmarkt’);
- de totstandkoming van een Europese Bankunie en daarmee een betrouwbare, open Europese bankomgeving die Nederlandse banken in staat stelt in andere Europese landen opgehaald spaargeld in te zetten voor de financiering van de Nederlandse economie;
- het behoud van grotere, internationaal gediversifieerde banken in het Nederlandse banklandschap, niet alleen ten behoeve van het Nederlandse bedrijfsleven, maar ook omdat die in staat zijn zgn. wholesale funding aan te trekken.

Wanneer de fundingproblematiek niet wordt opgelost, kan dit leiden tot een aanzienlijke krimp van de hypotheek- en kredietverlening aan de Nederlandse reële economie. De Nederlandse bankensector zal een duidelijk toekomstperspectief moeten worden geboden. Hiervan maken onderdeel uit:

- het niet scheiden van onze banken in nuts- en zakenbanken; bedrijven hebben universele integrale banken nodig met integrale financiële dienstverlening; juist door verlies aan diversificatie worden banken gevoeliger voor macro-schokken; een scheiding brengt Nederlandse banken in een nadelige positie ten opzichte van buitenlandse banken.
- het waken voor een stapeling van lasten op banken vanwege de nadelige gevolgen voor krediet- en hypotheekverlening. Een nationale bankenbelasting heeft geen enkele ratio, vermindert de mogelijkheden voor kredietverlening en moet worden heroverwogen. Hetzelfde geldt voor een Financial Transaction Tax.
- het voorzien in een zo spoedig mogelijke terugkeer naar een volledig private financiële sector.

Investeren in een gezond woonklimaat

De neerwaartse spiraal op de woningmarkt die al een aantal jaren de reële binnenlandse economie onder druk zet, moet worden doorbroken. In de bouw en verwante sectoren is sprake van een depressie, die doorwerkt naar de rest van de economie. Het consumentenvertrouwen is aangetast. Vermogensverliezen op het woningbezit remmen de consumptie. Wat begon als een conjuncturele vraaguitval met de crisis van 2008/2009 is structureel geworden:

- Banken zijn terughoudender gegeven de moeilijkere financieringscondities en hebben in lijn met de vernieuwde Gedragscode Hypothecaire Financiering van augustus 2011 de leenmogelijkheden voor starters beperkt (door uit te gaan van een 100 procent annuïtaire hypotheek). De Gedragscode maakt het onmogelijk nog onderscheid te maken naar inkomensperspectief van starters in de hypotheekverstrekking. Starters kunnen zo de neerwaartse spiraal niet doorbreken.
- De onzekerheid op de markt heeft de verkoopdynamiek omgekeerd: eerst verkopen en dan kopen in plaats van eerst kopen en daarna verkopen. Iedereen wacht op elkaar.

- Door de hoge leningen heeft prijsdaling inmiddels voor 20 procent van de hypotheek gerealiseerd in een hogere schuld dan de waarde van het huis. Bij verdergaande prijsdaling neemt dit percentage toe. Eigenaren van woningen met restschulden worden ‘gevangenen’ van de eigen woning en trekken zich als kopers en verkopers terug.
- De onzekerheid in de markt wordt gevoed door de voortdurende discussies over wijzigingen van de fiscale behandeling van de eigen woning. Kopers gaan geen langjarige financiële verplichtingen aan wanneer de fiscale spelregels in de toekomst kunnen wijzigen. Huurders, ook zij met hogere inkomens, blijven honkvast in de sterk gereguleerde huursector zitten. Vooral de prijsregulering aan de hand van het te rigide puntensysteem heeft dit deel van de woningmarkt opgezaaid met scheefwoners, lange wachtlijsten voor mensen die op een huurwoning aangewezen zijn én (niet in de laatste plaats) onvoldoende investeringsruimte voor verhuurders.

Voor participatie van institutionele beleggers in de financiering van investeringen in woningen zal een helder perspectief voor de woningmarkt moeten worden geboden. De koop- en huurmarkt moeten in samenhang en parallel worden hervormd. Op de koopmarkt moeten de prikkels tot overmatige schuldfinanciering worden weggenomen waardoor de schokbestendigheid voor vraag-, prijs- en renteontwikkelingen sterk toeneemt. In de huursector moeten marktconforme huren tot stand komen. Kunstmatig lage huurprijzen leiden nu tot de wonderlijke combinatie van een grote onvervulde vraag, een daarbij altijd te laag aanbod door onvoldoende investeringsruimte en een volledig gebrek aan doorstroming. Op beide markten moet de ambitie om inkomenspolitiek te bedrijven via het woningmarktbeleid volledig worden verlaten.

Over deze hoofdlijnen van een integrale woningmarkthervorming lopen de meningen veelal niet uiteen⁹, maar hervormingsplannen zijn vooral op de langere termijn gericht. Wij pleiten er voor een hervorming snel uit te voeren, in een aantal jaren in de komende regeerperiode. Heel lange overgangstermijnen van tientallen jaren bieden aan kopers en investeerders onvoldoende vertrouwen. De huidige stagnatie in de bouw- en woningmarkt vereist snel handelen.

Koopmarkt

- Een fiscaal gedreven terugkeer naar de annuïtaire hypotheekvorm, zoals opgenomen in het Lenteakkoord, is een politieke realiteit. Dat blijkt uit de verkiezingsprogramma's van vrijwel alle politieke partijen. Dit kan overigens niet worden opgelegd aan de houders van bestaande, andere hypotheekvormen¹⁰.
- Echter, ook voor bestaande hypotheekvormen moet zo snel mogelijk de situatie worden bereikt dat de huidige prikkel om niet af te lossen wordt weggenomen. Stapsgewijze invoering van de vlaktaks (met opslagtariet; zie ook paragrafen 4.2.3. en 4.2.4.) met een lager (uniform) aftrektariet dan de huidige marginale tarieven vanaf de tweede schijf¹¹ kan hier snel orde op zaken stellen. Hiermee kan de aftrek van hypotheekrente

⁹ Zie onder meer het plan van de 22 economen en Wonen 4.0. van Aedes, makelaarsorganisaties, de Woonbond en de Vereniging Eigen Huis.

¹⁰ De eerbiedigende werking van de fiscale behandeling van bestaande hypotheekvormen moet inhouden dat bij koop van een nieuwe woning alleen voor de verhoging van de bestaande hypotheeksom geldt dat deze tenminste annuïtair moet zijn om voor renteaftrek in aanmerking te komen.

¹¹ Materieel kent de inkomensbelasting nog drie schijven: een eerste schijf tot 20.000 euro van ca. 36 procent, een tweede (en formeel derde schijf) van 42 procent tot ca. 57.000 euro en een toptariet van 52 procent.

meer in lijn worden gebracht met het tarief van de vermogensrendementsheffing van box 3. De prikkels voor fiscale arbitrage en blijvend hoge schuldfinanciering worden dan substantieel lager. Voordeel van de vlaktaks is dat aanpassing van de hypotheekrenteaftrek één op één samengaat met verlaging van de inkomensbelasting. Er is direct boter bij de vis. De door ons voorgestane invoering van de vlaktaks gaat gepaard met lastenverlichting en koopkrachtvooruitgang voor met name de middengroepen (zie paragrafen 4.2.3/4.2.4.). Ook huurders onder de middengroepen, al snel scheefwoners, delen in deze voordelen. Dat biedt extra ruimte voor versnelling van de huren naar marktconform niveau (zie hierna).

- Aflossen zal door banken moeten worden aangemoedigd door een substantiële uitbreiding van de mogelijkheden om jaarlijks boetevrij af te lossen.
- Het aftoppen van de hypotheekrenteaftrek naar inkomen of woningwaarde of het hogere eigen woningforfait voor duurdere huizen wijzen wij ten stelligste af. Dit soort inkomenspolitieke begrenzingen frustreren een goede werking van de woningmarkt.
- Aan starters op de koopmarkt moet met flankerend beleid meer kansen worden geboden:
  - ✓ In de hypotheekverlening moet inkomens- en carrièreperspectief meer gewicht krijgen dan de beloning in de huidige baan of de aard van het huidige arbeidscontract. Hier moet weer maatwerk mogelijk worden. Dit vereist een herziening van de Gedragscode.
  - ✓ De maximale schuld als percentage van de waarde van de woning kan in lijn met het Lenteakkoord stap voor stap worden verlaagd naar 100 procent, indien gelijktijdig wordt voorzien in:
    - een ruimere schenkingsvrijstelling om starters zo het benodigde startkapitaal mee te kunnen geven voor de aankoop van de woning;
    - de introductie van woonsparen – via fiscaal gefaciliteerde vermogensopbouw (vrijstelling in box 3) – om bij de koop van een woning de benodigde hypotheekschuld te beperken.

Huurmarkt

De hoofdpunten van een hervorming van de huurmarkt – parallel aan de koopmarkthervorming – zullen de volgende moeten zijn:

- Afschaffing van de huidige prijsregulering op basis van het puntenstelsel. Corporaties moeten (zoals andere verhuurders) marktconforme huurprijzen kunnen vragen. Ook de huursector moet worden bevrijd van prijsbeleid dat niets te maken heeft met normale verhoudingen op basis van vraag en aanbod. Het marktconforme huurniveau kan vooralsnog worden bepaald op basis van de WOZ-waarde. Op langere termijn kan invoering van het Duitse systeem van de ‘Mietspiegel’ worden overwogen. Daarbij wordt op basis van een meting van referentiehuren het feitelijke marktconforme huurniveau zo exact mogelijk bepaald.
- Corporaties krijgen de ruimte om binnen de huursom differentiatie in de verhoging van huren naar marktconform niveau aan te brengen. Deze verhoging kan parallel aan de stapsgewijze invoering van de vlaktaks plaatsvinden. Dit biedt voor scheefwonende middengroepen extra ruimte voor het absorberen van de inkomensgevolgen. Stijging van de woonlasten van lagere inkomensgroepen wordt gecompenseerd met een hogere huurtoeslag. Corporaties nemen de extra huurtoeslag voor hun rekening.
- Bij vrije huurprijzen kunnen corporaties op marktconforme basis differentiëren in hun woningbestand en bijvoorbeeld huurwoningen naar het (nu nagenoeg niet

bestaande) middensegment van de huurmarkt upgraden. Voor middengroepen gaan dan hogere huren gelden bij een passende woonkwaliteit. Verwacht mag worden dat de prijs-kwaliteitverhouding van huur- en koopwoningen daardoor dichterbij elkaar komen, zodat de overgang van huur naar koop en vice versa veel eerder zal gaan plaatsvinden. Het is aan corporaties om huurders de mogelijkheid te bieden van de koop van een woning (en daarbij te stellen condities ten aanzien van bijvoorbeeld onderhoud).

Bouwen

Het uitblijven van investeringen in woningen staat haaks op nog steeds grote kwalitatieve en kwantitatieve bouwopgaven. Uitstel daarvan leidt nu, maar ook in de toekomst tot problemen. In *een aparte bouw- en woningmarktparagraaf in het regeerakkoord* moeten daarom ook de volgende maatregelen worden opgenomen:

- De budgetten voor nieuwbouw en onderhoud van scholen moeten in één hand komen. Door de verschillende budgetten van gemeenten enerzijds en scholen anderzijds stagneren nu noodzakelijke investeringen in bouw en kwaliteitsverbetering van schoolgebouwen.
- Het scheiden van wonen en zorg in met name de ouderenzorg waardoor een gedifferentieerde vraag naar woongelegenheden voor ouderen zal ontstaan.
- Verduurzaming van bestaande gebouwen moeten we stimuleren door nieuwe financieringsarrangementen via groenfondsen, een Groene Investeringsmaatschappij en een tegemoetkoming aan particuliere huiseigenaren om de investeringskosten te beperken.
- Het doorbreken van de impasse in het lokale grondbeleid. Dat houdt nu nieuwbouw onnodig op. Gemeenten willen nog steeds een hoge prijs voor de grond hebben, die niet meer past bij de huidige omstandigheden. Stel grenzen aan het actieve grondbeleid van gemeenten omdat dit een (perverse) prikkel is in de markt die overaanbod (ook van winkels en vooral kantoren) in de hand werkt.
- Voorkom leegstand van winkels en kantoren en verpaupering van winkelgebieden door een steviger rol van de provincie. Voorkom structurele leegstand door een stevigere regierol van provincies, meer samenwerking en afstemming tussen gemeenten en meer nadruk op integrale gebiedsontwikkeling. Zet bestemmingsplannen flexibeler op (makkelijker van bestemming veranderen, bijv. van winkel naar woning).

Met een toekomst voor de woningmarkt en bouwsector langs bovenstaande lijnen is perspectief te bieden op een weer veerkrachtige binnenlandse economie en herstel van vertrouwen. Als onderdeel van een integraal financieel hervormingsplan kan zo een belangrijke bijdrage worden geleverd aan duurzaam groeiherstel.

4.2.2.3 De infrastructurele middelen

De digitale mogelijkheden

- De digitale kansen pakken: benut de kansen van ICT voor de Nederlandse concurrentiepositie. Nederland kent een hoogwaardige digitale infrastructuur en kan de digitale gateway to Europe zijn. Informatie en communicatietechnologie en het internet zijn grote aanjagers van groei, onderzoek, innovatie en sociale verandering. De mogelijkheden die ICT biedt benutten we echter nog onvoldoende. Ontwikkelingen die

online en offline ondernemen, leven en werken volledig en onlosmakelijk met elkaar verbinden, zetten in een snel tempo door. Met e-commerce kunnen de Europese markten worden veroverd. Dit vraagt om een integrale visie en aanpak om de economische groeikansen te benutten. Nodig is:

- ✓ een krachtige digitale infrastructuur met snelle continue toegang en hoogwaardige verwerkingscapaciteit die ook leidend is in de netwerktechnologieën van de toekomst zoals LTE, supercomputing en FttH en een agenda voor ICT R&D;
- ✓ een actieplan op met 10 ICT doorbraakprojecten als groeiversneller, vooral voor de achterblijvende publieke en semi-publieke sectoren (zoals Intelligent Selfsupporting Health-on-Distance, Smart Mobility, Smart Grids, Building Brains (energieneutrale gebieds- en bouwontwikkeling), Embedded Research Systems, Supply Chain and Control Logistics en Smart Bureaucracy).
- ✓ het borgen van de randvoorwaarden zoals ICT skills in het onderwijs en de zorg;
- ✓ een zorgvuldige balans tussen innovatie, privacy en cybersecurity door voorlichting, kennisopbouw en risicomanagement.

Mainports, fysieke infrastructuur en mobiliteit

- Transport en mobiliteit zijn de bloedsomloop van de economie. De infrastructuren (wegen, vaar- en spoorwegen, havens en luchthavens) zijn de aders, die mogen niet dichtslibben. De mainports Amsterdam/Schiphol en Rotterdam met hun voortreffelijke internationale verbindingen maken ons land aantrekkelijk als vestigingsplaats voor distributiefuncties en Europese hoofdkantoren. Ondanks een succesvolle inhaalslag met wegverbredingen blijft onze concurrentiepositie kwetsbaar door tekortschietende capaciteit van onze infrastructuur. Prognoses voor transport en mobiliteit laten nog steeds toenemend fileleed zien. Nodig is dus niet alleen goed onderhoud maar blijvend voldoende investeringen om capaciteitsknelpunten weg te nemen en te anticiperen op de groei. Dat geldt voor wegen, maar ook voor de spoor-en vaarwegen en de intermodale verknopingen.
- Mobiliteit en transport moeten wel duurzaam worden. Europese emissie-eisen hebben het wagenpark al veel schoner gemaakt. De uitdagingen voor de toekomst zijn energie-efficiency en het verminderen van verbruik van fossiele brandstoffen. Dat betekent energiezuiniger transportmiddelen, de inzet van hernieuwbare energie (biobrandstof, duurzame elektriciteit) en ook verbetering van de logistieke efficiency. De topsector logistiek pakt deze uitdaging op. De overheid kan bijdragen door innovatie te stimuleren en gunstige randvoorwaarden te scheppen.
- Aan ‘betalen voor gebruik van de weg’ moet als eis worden gesteld dat hiermee het aanbod van infrastructuur moet worden verbeterd. Experimenten met het benutten van bestaande navigatie- en ICT-infrastructuur voor betaalsystemen zijn op dit moment een nuttige stap om besparingen op systeemkosten te realiseren.

4.2.3. Versterk de prikkels voor groei en neem groeibelemmingen weg

Een attractief belastingstelsel

- Zorg er voor dat het in Nederland lonender wordt om meer te gaan verdienen door een substantiële verlaging van de tarieven van de inkomstenbelasting. In Nederland wordt al vanaf het minimumloon een belastingtarief van effectief 42 procent geheven en vanaf een middeninkomen van 57.000 euro het toptarief van 52 procent. Dit is internationaal zeer afwijkend en zeer ontmoedigend. Kom tot een herziening van de inkomstenbelasting in de vorm van een groeibevorderende vlaktaks van 35 procent met een opslagtarif van 10 procentpunt vanaf een internationaal gangbaar inkomensniveau van 100.000 euro. Aftrekposten zoals de hypotheekrenteaftrek zijn dan aftrekbaar tegen het vlaktakstarief. Bij invoering van deze vlaktaks kunnen de lagere inkomens volledig worden ontzien en de middengroepen belastingvoordelen tegemoet zien. Voor de hogere inkomens staan tegenover de tariefvoordelen verzwareningen door verlaging van het voordeel van aftrekposten en de inkomensafhankelijke afbouw van de arbeidskorting, de algemene heffingskorting en de zgn. kindregelingen. Daarbij moet ook herinvoering van de inkomensafhankelijke heffing bij verzekerden van de Zorgverzekeringswet worden betrokken. Uitbreiding van deze heffing naar hogere inkomens kan in het kader van een vlaktaksoperatie worden overwogen. De huidige werkgeversheffing ZVW moet daarbij worden omgezet in een vaste vergoeding¹². Voor gepensioneerden zal invoering van de vlaktaks gepaard moeten gaan met een heffingskorting ter grootte van de huidige AOW-premie. Deze kan zeer geleidelijk stapsgewijs worden afgebouwd ('fiscalisering van de AOW') waardoor ook gepensioneerden met een hoger aanvullend pensioen bijdragen aan de vlaktaks. Met aanwending van budgettaire ruimte voor belastingverlaging kan zo een nieuwe inkomstenbelasting tot stand komen met evenwichtige koopkrachtgevolgen (zie de financiële verantwoording in paragraaf 4.2.4.)
- Introduceer ook voor de meeste ondernemers in de vennootschapsbelasting (vpb) een vlaktaks van ca. 35 procent. Daarvoor moet het huidige mkb-tarief van de vpb van 20 procent van toepassing worden op winsten tot 500.000 euro (nu 200.000 euro) en het box 2 tarief voor DGA's worden verlaagd van 25 naar 19 procent. Het gecombineerde vpb- en box 2 tarief komt dan op ca. 35 procent tot winsten van 500.000 euro.
- Met introductie van een vlaktaks voor de meeste burgers en ondernemers komt een attractief belastingstelsel tot stand dat hard werken en ondernemen beloont. Daarmee moet nu eens een einde komen aan het beleid van per saldo lastenverzwaringen in het afgelopen decennium dat in 2013 met het Lenteakkoord zijn absolute hoogtepunt heeft beleefd.
- Nederland is door het veronachtzamen van de collectieve lasten in de afgelopen 10 jaar ver achterop geraakt. Het tweede Duitse 'Wirtschaftswunder' laat zich onder meer verklaren door de vrijwel gestabiliseerde loonkosten per eenheid product (zie kader). Daarmee heeft Duitsland het eerdere succes van Nederland in de jaren negentig gekopieerd. Het wordt nu tijd dat Nederland zichzelf weer heruitvindt. Hiervoor is een

¹² De huidige werkgeverspremie ZVW (7,1 procent over maximaal 50.056 euro) wordt hierbij omgezet in een (belastbare) vaste Overhevelingsvergoeding Zorg (OVG) van 7,1 procent tot 50.056 euro.

ommekeer in het lastenbeleid een belangrijk ingrediënt. Het is echter dweilen met de kraan open indien ‘kostenversnellers’ zoals de zorgkosten en pensioenpremies blijven bestaan. Voorkom ook dat Nederlandse ondernemingen met niet concurrerende energiekosten gehandicapt de internationale concurrentiestrijd moeten aangaan. Dit alles breekt werkgelegenheid af.

Beheers de uitgaven en lasten van de zorg!

De collectieve uitgaven aan zorg nemen jaarlijks met reëel 4 á 5 procent toe. Bij voortzetting van deze uitgavengroei besteden gezinnen in 2040 meer dan de helft van hun inkomen aan zorgpremies. Nu al wordt bij een modaal inkomen al meer dan 20 procent van het inkomen aan zorg uitgegeven. De sterke stijging van de uitgaven kan maar beperkt worden verklaard uit objectieve factoren, zoals demografie. Het is zaak de collectieve uitgavengroei veel beter te gaan beheersen. Een norm voor de uitgavengroei op basis van objectieve factoren kan een belangrijk richtsnoer vormen. Ervan uitgaande dat ook in de zorgsector de stijging van de lonen gelijke tred moet houden met de toename van de productiviteit, kan een norm voor de reële collectieve uitgavengroei worden gebaseerd op twee objectieve factoren:

- volumegroei uit hoofde van demografie;
- een percentage van de groei van het bbp om ruimte te bieden aan volumegroei van nieuwe effectieve behandelmethoden op basis van nieuwe technologie.

De opgave om de reële groei om te buigen op basis van een dergelijke objectieve norm is groot. De volgende maatregelen zijn noodzakelijk:

Cure (Zorgverzekeringswet)

- Versoer het collectief verzekerd pakket in de Zvw door een gedepolitiseerd, objectief en stringent pakketbeheer. Nieuwe en bestaande aanspraken moeten worden onderworpen aan een eenduidige maatschappelijke kosten-baten analyse. Alleen bij evidente maatschappelijke baten ten opzichte van de kosten is opname in het pakket verantwoord. Leg vast dat het verzekerde basispakket geen ongeremde aanspraak geeft op zorg.
- Intensifieer de werking van het stelsel in de cure:
  - ✓ Geef de risicodragende zorgverzekeraars ruimere mogelijkheden voor selectieve zorginkoop en contractering, introductie van integrale tarieven en bekostigingsmodellen. Verzekeraars kunnen zo hun rol om de zorg doelmatiger in te kopen beter waarmaken.
  - ✓ Pas de incentives aan van zorgverleners, zoals het huidige betalen per verrichting, om te voorkomen dat deze de zorgvraag maximaal accommoderen en zelfs verhogen in plaats van te bevorderen dat er een gepast gebruik van hun diensten wordt gemaakt.
  - ✓ Laat toe dat zorgaanbieders en zorgverzekeraars op winst gericht mogen zijn. Om met name ziekenhuizen de mogelijkheden te geven de zorg doelmatig te organiseren moeten vrije beroepsbeoefenaren in de zorg, zoals specialisten in ziekenhuizen meer en beter samenwerken. Ziekenhuizen moeten meer tools hebben om dit in het eigen huis aan te sturen.
  - ✓ Verhoog de eigen betalingen in de cure, zodat verzekerden een gepast gebruik van het zorgaanbod maken.

- ✓ Schaf de automatische loonkostenversneller in de Zorgverzekeringswet af waarmee de helft van de kostenstijging in de cure afgewenteld wordt op werkgevers en daarmee op de arbeidskosten. Dit kan door de huidige werkgeverspremie weer te wijzigen in een heffing bij de verzekerde en werknemers hiervoor te compenseren (door middel van een vaste wettelijk verplichte toeslag op het brutoloon; zie hiervoor).

Care (AWBZ)

De kosten van vooral de langdurige ouderenzorg zullen de komende decennia fors oplopen. Nederland loopt daarmee internationaal uit de pas. Nederland besteedt van de EU-landen nu al het meeste aan langdurige zorg, terwijl de echte vergrijzing nog moet komen. Terwijl in Duitsland de kosten voor langdurige zorg oplopen van 1,0 procent van het bruto binnenlands product in 2010 tot 2,4 procent in 2060, stijgen de kosten in Nederland van 3,5 naar 8,1 procent van het bbp. Een structurele hervorming is nodig langs de volgende lijnen:

- Beperk het collectief verzekerde pakket in de langdurige ouderenzorg tot intensieve zorg, waarin mensen niet zelf kunnen voorzien. Haal de lichte vormen van zorg uit het verzekerd pakket. Daarin kunnen mensen zelf voorzien resp. men kan zich op deze kosten voorbereiden. Haal ook alle niet zorgelementen (zoals wonen en verblijf) van de ouderenzorg uit het huidige pakket. Het scheiden van wonen, verblijf en zorg biedt kansen voor een (maatschappelijk gewenst) veel heterogener aanbod van woonvoorzieningen voor de oude dag dan de huidige oude dag zorg. De financiering van de resterende ouderenzorg in het collectieve verzekerde pakket kan 'persoonsvolgend' worden vormgegeven. De keuze voor de zorgverlener gaat immers hand in hand met de keuze voor het wonen en de daarbij geboden voorzieningen, die voor eigen rekening gaan komen. Verzekeraars kunnen desgewenst de zorg (en het verblijf) voor mensen inkopen die daar zelf niet toe in staat zijn.
- Voor de zwaarste vormen van intramurale AWBZ-zorg, waar wonen, verblijf, zorg en begeleiding hand in hand gaan, blijft een collectief arrangement bestaan. Dat geldt voor de gehandicaptenzorg en langdurige geestelijke gezondheidszorg.
- Bied als flankerend beleid voor de hogere eigen betalingen voor lichte vormen van zorg en het voor eigen rekening komen van verblijf de mogelijkheid aan van zorgsparen.

Zorg voor concurrerende energiekosten

Het energie- en klimaatbeleid is gericht op drie pijlers: voorzieningszekerheid, betaalbaarheid en schone energie. Daaraan moet een vierde pijler worden toegevoegd: benut economische kansen op de nationale en internationale markt voor energie en technieken die bijdragen aan vermindering van CO₂-uitstoot. Deze vier pijlers leiden tot de volgende hoofdlijnen:

- Werk verder aan een energieke samenleving door groene groei bottom up van de grond te laten komen via de Green Deal Beweging en de Topsector energie. Ondernemers zijn de aanjagers van duurzame groei, vooral door het tot stand brengen en vermarkten van innovaties. De Topsector energie biedt hiervoor een prima uitgangspunt. De overheid moet daarnaast belemmeringen wegnemen, in beginsel niet met exploitatiesubsidiëring maar wel randvoorwaarden bieden voor opschaling van goede initiatieven. Faciliteer en stimuleer daarom een Groene Investeringsmaatschappij (met privaat aan te trekken middelen) zoals ontworpen door Holland Financial Centre voor groene innovatieve doorbraken.

- Verduurzaming van bestaande gebouwen moeten we stimuleren door nieuwe financieringsarrangementen via groenfondsen en een tegemoetkoming aan particuliere huiseigenaren om de investeringskosten te beperken.
- Voorkom een stijging van energiekosten die zeer efficiënte energie-intensieve bedrijfstakken of delen van de productie uit Nederland wegjaagt. Tenminste nodig is een compensatieregeling voor de indirecte CO₂-kosten uit hoofde van stijgende elektriciteitskosten van emissiehandel (ETS). Tariefsystemen voor transport van energie moeten worden gelijkgetrokken met omringende landen.
- ETS krijgt een leidende rol in het energie- en klimaatbeleid. Houd het emissiehandelssysteem tegen het licht en toets dit op stabiliteit en effectiviteit. Structurele verbetering van ETS is noodzakelijk, waarbij meer onderscheid wordt gemaakt tussen de internationaal opererende bedrijven (industrie, luchtvaart) en binnen Europa concurrerende sectoren zoals de elektriciteitsproductiesector. Voor beide categorieën geldt dat het systeem periodiek zal corrigeren voor conjunctuurinvloeden op de CO₂-emissie en zo tot een stabielere CO₂-prijs zal leiden. Een dergelijke aanpak levert een langjarige investeringszekerheid op voor alle CO₂-arme opties in de energiemix, inclusief duurzame energie. Wanneer een dergelijke structurele verbetering van ETS gerealiseerd wordt, kan een aparte doelstelling voor duurzame energie vervallen. Voor de internationaal concurrerende industrie en de luchtvaart behouden we een systeem dat uitgaat van efficiëntie benchmarks en de toewijzing van CO₂-rechten, maar daarbij moet behoud van een internationaal level playing field wel worden gerespecteerd. Voor deze sectoren is een mondiale sectorale aanpak de beste optie.
- Nu nog relatief dure opties voor het verminderen van CO₂-uitstoot, zoals opslag van CO₂ (CCS) en duurdere vormen van duurzame energie zijn onmisbaar voor het realiseren van de Europese klimaatdoelstelling in 2050. Vanuit Nederland is meer inspanning nodig om dit tot een succes te maken, in de eerste plaats via demonstratieprojecten, zodat deze technieken uiteindelijk op een kostenniveau komen dat deze via ETS gerealiseerd kunnen worden.
- Verdere fiscale vergroening kan alleen met grote zorgvuldigheid en onder voorwaarden tot stand komen, in samenhang met bestaand milieubeleid, de totale lastendruk en belastingmix. Fiscale vergroening mag niet leiden tot een slechtere concurrentiepositie.
- Sluit geen opwekkingstechnologie voor elektriciteit uit omdat alle technologieën nodig zullen zijn voor realisatie van een betrouwbare, betaalbare CO₂-arme energievoorziening. Maak daarbij een ruimere inzet van kernenergie mogelijk.

Verminder de regeldruk en de overheidsbureaucratie

- Hanteer een reductiedoelstelling van netto enkele miljarden euro voor bestaande regeldruk en een harde nullijn voor nieuwe regels, ondersteund door transparante Impact assessments.
- Voorkom nationale koppen op Europese regelgeving en vooral geen nationale interpretaties die in uitvoering de facto toch een kop opleveren en maak dit zichtbaar door een Scorebord Implementatie.
- Komt tot afrekenbare doelstellingen voor risicogericht toezicht:
  - ✓ Tenminste 60 procent van activiteiten per rijksinspecties is aantoonbaar risicogericht toezicht aan het einde van de volgende regeerperiode met maximale inzet van digitale toepassingen (toezichthistorie).
  - ✓ Geen verplichte certificering i.p.v. rijksstoezicht.

- Ga door met de integratie van ca. 60 wetten en honderden uitvoeringsregelingen op het gebied van milieu, ruimtelijke ordening, water en natuur in één integrale Omgevingswet. Bedrijven kunnen dan goedkoper, sneller, duurzamer en meer voorspelbaar investeren. Voortvarend doorgaan met de komst van regionale uitvoeringsdiensten.
- Ga door met de projecten om belemmerende regelgeving, te hoge toezichts- en administratieve lasten weg te nemen, onder meer door met behulp van ICT aan te sluiten bij originele gegevensstromen van bedrijven met prioriteit voor het (elektronisch) Ondernemingsdossier. Let daarbij ook op de ondernemers in de ambachtseconomie. De vaak kleinschalige aard van het ambachtelijk bedrijf betekent dat regels die op grootindustriële productieprocessen zijn geënt niet altijd op hen van toepassing kunnen zijn. Regels en administratieve lasten drukken op ambachtsondernemingen relatief zwaar.
- Stop met de idee-fixe dat een loonsomheffing tot administratieve lastenbeperking bij ondernemingen leidt.
- Herzie het 'Huis van Thorbecke' door het hervormen van de overheidsorganisatie tot een moderne publieke dienstverlener met per taak nog maar één bestuurlijk verantwoordelijke. De kwaliteit van het openbaar bestuur is een belangrijke vestigingsfactor voor bedrijven. Een goed en modern openbaar bestuur is open, doorzichtig, efficiënt en kan effectief inspelen op nieuwe ontwikkelingen. Dat vraagt om het loslaten van historische structuren:
  - ✓ Kies voor maximaal 25 regiogemeenten van voldoende schaalniveau om zaken als veiligheid, regionale infrastructuur en arbeidsmarktbeleid effectief te kunnen besturen.
  - ✓ Het middenbestuur moet fundamenteel worden herzien.
  - ✓ Maak op kortere termijn gebruik van het vertrek van de babyboomgeneratie om de overheidsbureaucratie te verminderen: vervul voorlopig de helft van de vacatures.

4.2.4. Terugkeer naar gezonde overheidsfinanciën en stabiele collectieve lasten: houd de uitgaven in de hand

Te hoge groei collectieve uitgaven is het probleem

- De reële netto collectieve uitgaven nemen bij ongewijzigd beleid tussen 2012 en 2017 met maar liefst 20 miljard toe¹³. De zorguitgaven nemen het leeuwendeel van deze toename voor zijn rekening: een toename van ruim 11 miljard. De onverminderd toenemende collectieve uitgaven liggen ten grondslag aan de dreigende enorme lastenverzwaring en maar beperkte verbetering van het begrotingstekort onder de 3 procent norm in de komende jaren. Zoals nu wordt voorzien nemen de collectieve lasten tussen 2012 en 2017 met 14,5 mld. toe. Daarbij is dan echter al rekening gehouden met een compensatie van de btw-verhoging en van de verzwaring van milieulasten uit het Lenteakkoord. Exclusief die 'teruggave' zouden de lasten zelfs met bijna 20 miljard toenemen tussen 2012 en 2017. Daar kán geen gezonde economie op worden gebouwd.

---

¹³ Dit is na verwerking van het Lenteakkoord. Van de 20 miljard valt 2 miljard buiten de huidige definitie van uitgavenkaders. Niettemin zijn ook deze miljarden relevant voor de budgettaire ruimte.

Lastenstabilisatie na 2013

- Een gezond financieel beleid zorgt er niet alleen voor dat het begrotingstekort stapsgewijs naar ‘structureel evenwicht’ wordt verlaagd maar ook dat de collectieve lastenstijging ongedaan wordt gemaakt. Wij beschouwen de omvang van de lastenverzwaringen uit het Lenteakkoord voor het jaar 2013 daarbij als een politiek feit. Voor de ongelukkige maatregel om het woon-werk verkeer te belasten moet wel een alternatieve dekking worden gevonden binnen de budgettaire ruimte voor 2013¹⁴. Het lastenbeleid moet verder tenminste als doelstelling hebben om verdere lastenstijging ná 2013 te voorkomen. Bij ongewijzigd beleid wordt nu voor de jaren 2014-2017 wel degelijk verdere lastenverzwaring voorzien, zelfs na terugsluizing van de btw-verhoging en de verzwaring van de milieulasten, ter grootte van 6 miljard¹⁵. Dit moet worden gecorrigeerd.
- Na de onvermijdelijke lastenverzwaringen in 2013 is het zaak snel de bakens te verzetten. Zowel bedrijven als burgers betalen een zware rekening in 2013 om de overheidsfinanciën op orde te krijgen. Lastenstabilisatie na 2013 voorkomt een verdere beperking van het verdienvermogen van de economie, het perspectief hierop zal ook het vertrouwen van burgers en ondernemers herstellen. Er moet een accent worden gelegd op de werkenden in onze samenleving. Zij zijn degenen die elke dag hun uiterste best moeten doen om de economie te laten floreren. Alle overigen in de samenleving zijn afhankelijk van het resultaat van hun inspanningen. Met de in paragraaf 4.2.3. beschreven vlaktaks bereiken we dat bij uitstek de hardwerkende middengroepen de voordelen van de teruggave van de lastenverzwaringen ondervinden. Dit is een beter instrument dan de zogenaamde arbeidskorting omdat tariefverlaging voor het vestigingsklimaat een grotere aantrekkingskracht heeft. Daarnaast kan hiermee de discussie over de hypotheekrenteaftrek worden beslecht.

Lastenstabilisatie na 2013 via vlaktaks in IB en voor Vpb-ondernemers

Beschikbaar in aanvulling op Lenteakkoord:

- Compensatie lastenverzwaring 2014-2017: 6 miljard
- Afbouw arbeidskorting, algemene heffingskorting en beperkte fiscalisering AOW
- Omzetting werkgeversbijdrage ZVW in (belaste) vaste werkgeversvergoeding zorg (‘Overhevelingsvergoeding Zorg’ van 7,1 procent over 50.056 euro) en herintroductie inkomensafhankelijke heffing ZVW bij verzekeren

Daarmee (stapsgewijs) te realiseren:

- Vlaktaks IB van 35 procent met toptarief van 10 procent vanaf 100.000 euro
- ‘Vlaktaks DGA’ van 35 procent bij winst tot 500.000 euro door verruiming MKB-vpb tarief naar 20 procent van 200.000 naar 500.000 euro en verlaging box 2 DGA-tarief van 25 naar 19 procent
- Voor zowel gezinnen als bedrijven per saldo lastenstabilisatie na 2013.

¹⁴ Onder meer de voorziene lastenverlichting ter grootte van 1,5 miljard euro voor verhoging van de arbeidskorting biedt hiervoor ruimte.

¹⁵ En natuurlijk moeten conform het Lenteakkoord de btw-verhoging en de verzwaring van milieulasten volledig worden gecompenseerd (voor 1½ miljard in 2013 en de resterende 3½ miljard in de jaren 2014-2017).

- Het is wel zaak dat lokale overheden geen extra belastingdruk opleggen. Lokale lastenstijgingen moeten daarom onmogelijk worden gemaakt door introductie van een micro stabilisatienorm voor gemeenten (en provincies).

Begrotingstekort naar structureel evenwicht op middellange termijn

- Het structurele overheidstekort (gecorrigeerd voor de stand van de conjunctuur) moet vanaf 2013 met 0,5 procent per jaar terug worden gebracht tot structureel begrotingsevenwicht. Dat moet conform de Europese afspraken op middellange termijn worden gerealiseerd. Dat vergt voor 2017 een saldoverbetering van 9 à 13 miljard euro. Deze marge hangt samen met het verschil in inzicht tussen CPB en Europese Commissie over de nog onbenutte productiecapaciteit in 2017 bij de voorziene bescheiden groei van 1½ procent per jaar. Het CPB gaat er vanuit dat er dan nog onbenutte capaciteit is in 2017, in de berekening van de Europese Commissie wordt dit niet verondersteld. Uitgaande van de CPB inzichten wordt met 9 miljard aan tekortreductie in 2017 structureel evenwicht bereikt. Bij 13 miljard tekortreductie (2 procent bbp, 4 stappen van 0,5 procentpunt) zou volgens de Europese Commissie het structurele tekort zijn teruggebracht naar ½ procent in 2017 en vergt het nog een jaar extra om daadwerkelijk evenwicht te bereiken.
- Het ligt in de rede in het regeerakkoord uit te gaan van de benadering van de Europese Commissie en voor tekortreductie 13 miljard te reserveren. Mocht in de praktijk eerder structureel evenwicht worden bereikt (zoals het CPB veronderstelt) dan komen middelen beschikbaar die voorlopig als reserve kunnen worden aangehouden. Aanwending van deze reserve moet ons inziens alleen plaatsvinden voor lastenverlichting.

Naar reëel gelijkblijvende collectieve uitgaven

- Deze uitgangspunten voor tekortverlaging en de collectieve lasten leiden tot een benodigd uitgavenreductieprogramma van circa 20 miljard euro (in 2017). Dat is vooral 'minder meer'; per saldo blijven de reële collectieve uitgaven hiermee in de periode tot en met 2017 grosso modo gelijk. Uitgavenbesparingen kunnen worden gevonden door de overheidsbureaucratie te beperken, sociale zekerheidsmaatregelen op effectiviteit aan te passen, de zorguitgaven terug te dringen (zie paragraaf 4.2.3), inkomensoverdrachten (idem in de vorm van belastinguitgaven) te concentreren op de groepen die ze echt nodig hebben, het profijtbeginsel een belangrijkere rol te laten spelen bij subsidieverlening en ontwikkelingssamenwerking te verzakelijken en de omvang van de OS-uitgaven te verlagen naar het gemiddelde niveau in de EU (zie paragraaf 2).

Hoofdpijnen financieel beleid

	(mld. 2017)	Doelstelling/resultaat
Uitgabenbesparing	-20	<i>gelijkblijvende reële uitgaven</i>
Aanwending:		
– lager EMU-tekort	-9 á -13	<i>structureel evenwicht middellange termijn</i>
– lagere lasten	-6	<i>lastenstabilisatie na 2013</i>
– intensiveringen	1	<i>investeringen kenniseconomie/faciliteren bouw- en zorgsparen</i>
Subtotaal aanwending	-16 á -20	
– reserve lastenverlichting	0 á -4	

<i>Uitgabenreductie 2017 (mld. euro)</i>	
Kleinere slagvaardige overheid met minder bureaucratie - Benut de vertrekkende babyboomgeneratie: voorlopig 1 op de 2 vacatures vervullen - Samenvoeging van gemeentelijke en provinciale apparaten	3½
Sociale zekerheid - Beter werkende arbeidsmarkt met een kortere WW en activering onderkant arbeidsmarkt (Werken Naar Vermogen) - AOW niet meer baseren op kostwinners minimumloon - Integreeren en beperken kindregelingen tot 2 * modaal	6
Zorg: verlaging norm reële groei collectieve uitgaven, te bereiken met: - Beter werking van het stelsel in de cure met stringent pakketbeheer en meer prikkels voor verzekeraars, aanbieders en verzekerden - Hervorming langdurige zorg AWBZ	4½
Inkomensoverdrachten (incl. in vorm van belastinguitgaven) - Stoppen met rondpompen van geld door beperking toeslagen, tegemoetkomingen, gratis schoolboeken en basisbeurs	3
Beperking subsidies door profijtkorting van 15 procent	1
Verzakelijking internationale samenwerking - Uitgaven ontwikkelingssamenwerking naar EU-niveau	2
Totaal	20 mld.

VNO NCW

VNO-NCW

Postbus 93002
2509 AA Den Haag
Telefoon 070 349 03 49
Fax 070 349 03 00
E-mail informatie@vno-ncw.nl
Internet www.vno-ncw.nl

MKB-Nederland

Postbus 93002
2509 AA Den Haag
Telefoon 015 219 12 12
Fax 015 219 14 14
E-mail bureau@mkb.nl
Internet www.mkb.nl

LTO Nederland

Postbus 29773
2502 LT Den Haag
Telefoon 070 338 27 00
Fax 070 338 27 10
E-mail secretariaat@lto.nl
Internet www.lto.nl